

ÖLTÖZET

A Szilágy mente népi öltözete jellegének és a környező román és magyar néprajzi csoportok között elfoglalt helyének megállapításához tekintetbe kell vennünk nemcsak a vizsgált terület lakosságának gazdasági-társadalmi helyzetét általában, hanem mindazokat a tényezőket is, amelyek a népi öltözet fejlődésére közvetlenül vagy közvetve hatottak. E tájegység magyar népi öltözetének mai formája ugyanis beszédes bizonyítéka azoknak a hatásoknak is, amelyek idők folyamán gazdasági és társadalmi téren ezt a területet érték.

A hagyományosnak tekinthető öltözet főbb darabjai a nőknél a következők: a ráncolt, bő ujjú rövid ing, alsószoknya (pendely); felsőruhaszámba megy a fiatalok körében az ingen viselt, vállon átvetett rojtos cifrakendő, a lájbi, az idősebbek körében a rékli. Ehhez különböző színű, a fiataloknál inkább piros, az időseknél sötét színű szoknya, előtte kötény járul. Ezt egészíti ki télen és bizonyos alkalmakkor a guba. Ezt a gyapjú ruhadarabot fél évszázad óta a vastag posztóból készült kabát váltotta fel. Fejrevalóul a kendő, lábbeliül a csizma, újabban az egész- és félcipő szolgál.

A férfiak öltözetét a galléros, kézelős vászon ing, a nadrág alatt viselt szűk lábravaló, a nyáron hordott vászon bőgatya, a téli posztónadrág, előtte régen fehér, újabban kék hímzett vászon kötény, az ingre öltött zsinórogombos posztó mellény (lájbi), a télen viselt guba, újabban a posztókabát alkotja. A férfi a fején kalapot, sapkát és báránybőr kucsmát visel, lábára mód és alkalom szerint bocskort, csizmát és bakancsot húz. Mindkét nem öltözetében általában a kék színt kedveli (1., 2. színes kép, 1., 2. fk.).

Az öltözet ezt a formáját a XIX. század folyamán nyerte. A rendelkezésünkre álló források¹ alapján végigkísérhetjük azt a fejlődést, amelyen a Szilágy mente vidékének magyar öltözete a múlt század folyamán átment.

„A nép öltözete – írja Kőváry – a múlt század elején az utolsó embertől fel a szegény nemesig: felkanyarult széles fekete kalap vagy báránybőr sapka; szürke fürtös, térdig érő suba, mellény; lobogós, szárközépig érő gatyá; csizma vagy bocskor; mindazáltal néha-néha nadrágot vagy harisnyát is húz, kinek van, de nagyobb résznek a leírt öltözet a nyári és téli gúnyája. ... A mesterségek alig tengenek, mert a vidékieknek majd semmi gúnya sem kell. Mégis virágzik egy, a gubakészítés mestersége, mivel guba nélkül senki sincs tisztességesen felöltözve” (Tudománytár, 30). Egy másik helyen ugyanő még a következőkkel egészíti ki ismeretünket: „...öltözetükben, szokásaikban inkább a szomszédos vidékekhez szítanak. A férfiak fekete széles kalapot vagy fejez sapkát, szürke fürtös gubát, bőr lábravalót, csizmát vagy bocskort viselnek. A nők öltözete, kivált a köznapi, csaknem mindenkinek házi szövet, keszkenőjüket kivéve. Itten Szilágyban kereskedés, mesterség gyenge lábon áll: Szilágyban száznegyven ezernyi lakosából százezernek alig van egyéb vennisalója, mint guba, csizma és kalap, s a nők aprólékos szük-ségei...”²

Kőváry leírása bármilyen igénytelennek is látszik, számunkra igen becses adalék az öltözet korabeli helyzetének helyes megítélésében. Hitelességét igazolja és emeli egy 1838-ból származó kőrajz is. George Edwards Hering *Sketches on the Danube in Hungary and Transylvania* (London, 1838) című

könyvében a „Peasants of Hadad”-feliratos kép két férfit és egy nőt ábrázol Hadadból, tehát éppen erről a vidékről (3. fk.). A képet Kresz is közli³, és alakjainak öltözetéről a következőket írja: „A kőrajz... egyedüli Szilágy megyei ábrázolás. Különös dolgot látunk rajta: női bundát, mégpedig nem rövid kisbundát, hanem hosszú bundát. A női kisbunda viselete – tudjuk – a szomszédos Tiszaháton és Hajdúságon általános volt... De hogy e vidéken is elterjedt volna, arra ez az egyedüli adatunk. A bunda hímezett. A férfiak gubában, mégpedig fekete és szürke gubában vannak, gatyát viselnek, lábukon bocskor, illetve csizma. Fejükön széles karimájú kalap. Jól látszik az ülő alak széles tüzője” (Kresz: *i.m.* 145). Kresz leírását még három ruhadarab felemlítésével egészíthetjük ki: a férfiak szűk ujjú inget hordanak, és a bal oldali alak gubája alól egysorgombos díszítetlen mellény és széles nyakravaló tűnik elő.

Talán nem járunk messze az igazságtól, ha az a véleményünk, hogy a kőrajzon látható bundás nő német (sváb), a mellette ülő alak román, a bal szélén álló pedig magyar. Az alakok elhelyezése is erre látszik utalni. Hadadon ugyanis románok, magyarok és németek (svábok) együtt laknak.

Kőváry ismertetéséből és az ábrázolásból a magunk számára a következőket hasznosíthatjuk: A XIX. század elején az öltözet előállítására túlnyomórészt házilag, a nők által történt, vagyis nyersanyaga vászon és posztó volt. A felsőruha darabjai közül a guba, a gombos mellény, a lábbeli, a fejrevaló, a női keszkenő a kis- illetve a gyáripar termékei. E ruhadarabok közül különösen a guba, a gombos mellény és a vállkendő formája és használata a szilágysági öltözetet a síkvidéki, alföldi népi öltözet mellé állítja, elválasztja viszont tőle a szűk ujjú ing viselete. Erre a kapcsolatra utal a második Kőváry-idézet első mondata is. De ebben a feltevésünkben megerősítenek az egyes ruhadarabok területi elterjedésére, valamint az egész öltözet további fejlődésére vonatkozó ismereteink is. Kőváry is kiemeli, hogy a mesterségek közül a gubakészítés virágzik, mert a guba mind a férfi, mind a női öltözet egyik legfontosabb ruhadarabja. Györffy István kutatásai nyomán tudjuk, hogy ez a ruhadarab Ung és Bereg megye felől a XVIII. század első negyedében kezdett tért hódítani, először kelet, majd nyugat felé is.⁴ Ennek következtében Debrecenben és környékén virágzó gubacsapó-céhek keletkeztek, és a szürposztókészítés erősen háttérbe szorult.⁵ A század végére azonban jobbra csak a Debrecenből keletre eső területeken: a Tiszaháton, a Szamosháton,⁶ az Érmelléken, a Kraszna és a Szamos közén virágzik,⁷ s itt a románoknak és magyaroknak egyaránt mindennapi felsőruhája.⁸

Adatközlőink tanúsága szerint a tövisháti falvak gubaszükségletét Szilágycseh, Zsibó és Hadad gubacsapói látták el. A gubát napjainkban főleg a máramarosi és avasi románság körében találjuk meg,⁹ míg az itt élő magyarság fokozatosan a gyári posztóból készült ruhadarabok viselésére tért át.

A gubához hasonló utat tett meg, valószínűleg a házaló szlovák csipkások közvetítésével, a színes rojtos vállkendő is, melynek helyi elnevezése – „zsalikendő” – Zemplén és Nógrád megye területére utal.¹⁰ Erre mutat továbbá – László Géza szerint – a Diószád község nyelvjárásában, névadásában is jelentkező „palócos” vonás.¹¹ A palócsággal való kapcsolat feltételezése merésznek mondható, bár egy öltözetdarabnak az elnevezésén kívül e községnek a többi Szilágy menti falu öltözetétől sokban eltérő jellege – kü-

lönösen a nők öltözetében – szembeötlő. A nőknek feltűnően rövid, alig térdig érő, több rend szoknyaviselete, az egyszínű fehér öltözet (fehér lájbi, fehér szoknya) ugyanis önkéntelenül a Nógrád megyei Kazár és Buják női öltözetét juttatja eszünkbe.¹²

Az öltözet további alakulásában fordulópontot jelentett a gyári posztónak a térhódítása a szilágysági magyarság ruházatában. Itt is, akárcsak a nyugatabbra eső néprajzi csoportok körében, elsősorban a kék posztó vált kedvelté. Ez a posztó és a belőle készült ruhadarabok (nadrág, lájbi, ujjas) nyugat felől terjedtek el, mégpedig a XVIII. század második és a XIX. század első felében először a „kurta nemesség”, majd a XIX. század második felében a parasztság körében is. Föltevéünkben megerősít az a tény is, hogy az alföldi városok öltözetében is a korábbi abaposztót a XVIII. század második felében váltja fel a kék színű posztó.¹³ Ennek az új anyagnak a viselete kezdetben osztályhelyezethez kötött: a szegényparasztság még ekkor a posztó nadrág helyett gatyát, a posztó ujjas helyett szürdölmányt vagy gubát vagy bőrködmönt visel.¹⁴

Hasonló lehetett a helyzet a Szilágyságban s így a Tövisháton is. Szilágyság alapos ismerője, Petri Mór hatalmas monográfiájában részletes és becses adalékokat szolgáltat a múlt század végi szilágysági öltözetről. Leírásából kiderül, hogy „a Tövisháton... 1848 előtt kék magyar nadrágot (térdén még új korában megfoldottat), dolmányt, rókatorkos magyar sapkát” viseltek a „kurta nemesek”.¹⁵ Községenkénti ismertetéséből továbbá az is kitűnik, hogy a „nemesi” öltözetnek egyes darabjai, mint például a nadrág, a mellény a század végére a tövisháti gazdák körében is meghonosodott, így Vervölgyön, ahol „a kékposztóval bevont báránybőr kucsma, vagyis sapka, mely visszahajló fekete prémmel van ellátva”, vagy a nadrág, mely „az előkelőbbeknél kék posztó fekete lapos zsinórral, míg a szegényebbeknél még a két oldalt piros, széles szegéllyel szegett csizmaszáron kívül viselt fehér harisnya járja”.¹⁶ Monon pedig „a szegényebbek condra posztóból készült kabátot, a vagyonosabbak szürke, kékesfekete vagy fekete rövid kabátot viselnek.”¹⁷ Ugyanezt figyeli meg Krasznán is, ahol a szegényebbek meg a gazdagabbak egyaránt szürke daróc-kabátot hordanak, a különbség köztük a posztó finomsági fokán kívül az, hogy az idősebbekén alig van egy-két gomb a nyaknál, viszont a fiatalabb nemzedék már díszesebb, kék posztóból varrt és több rend gombos ruhát visel.¹⁸

A fenti adatok és adatközlőink tanúsága szerint tehát helyesbíteniünk kell Kresz Máriának azt a megállapítását, hogy Erdélyben a háziposztó használata mellett a kék posztó nem terjedt volna el, és a háziposztóból való harisnya mellett a pöre gatyaviselet nem lett volna szokásos nyáron sem (Kalotaszeg kivételével), s így a vászon-kékposztó ellentétében a bolti anyagok különböző használatában megnyilvánuló társadalmi különbségek kevésbé jutottak volna kifejezésre.¹⁹

A női öltözetben is a XIX. század második felében hódítanak tért a vidéki nemesség női ruházatának egyes darabjai, amint ezt a sokféle elnevezésű (lékri, vizitke, hecike, pongyolka, pencél, magyarka, huszárka, bufli), de szabásukban nagyjából megegyező ruhadarabok is bizonyítják.

A felsőruhához szükséges anyag megváltozása maga után vonta az egész öltözet jellegének az átalakulását. A falu társadalmának osztályhelyzet sze-

rinti rétegződése a múlt század második felében az öltözködésben is egyre jobban kifejeződik. Erre a megoszlásra Petri adatai világosan utalnak. Míg azonban a nemesi-polgári öltözet ruhadarbjainak térhódítása a múlt század közepén elsősorban a módosabbak öltözetében észlelhető, a század utolsó évtizedében már a szegényebb rétegek ruházatában is megmutatkozik. Ez a folyamat egyelőre azt eredményezi, hogy a köznemesi jellegű öltözetdarabok még csak az ünnepi öltözetben jelennek meg, majd azonban egyik-másik házilag vagy a kisipar által előállított ruhadarab rovására a hétköznapi öltözetben is tért hódítanak, mint ahogyan ezt a guba esetében is láttuk. A gyári anyag alkalmazása továbbá azt is eredményezte, hogy a lakosság fokozatosan felhagyott a felsőruhához szükséges nyersanyag, a gyapjú termelésével, és az öltözet anyagát félkész formában az együttélő románságtól, vagy mint kész öltözetdarabokat a falusi és városi kismesterektől vásárolta meg.

A kismesterek készítményei közül különösen keresettek voltak a zilahi Luka testvérek (Károly és Sándor) öltözetdarbjai: a fekete vagy sötétkék egy- vagy kéttrend zsinóros lájbi, a zsinóros és sima nadrág, a sötétkék bujka. Vásáros szabók voltak, s vásáros helyeken: Krasznán, Szilágynagyfaluban, Szilágysomlyón, Sarmaságon, Ballán, Szoporon, Hadadon, Szilágycsehen, Sülelmeden, Zsibón, Vármezőn, Hídalmáson és olykor-olykor Bánffyhunyon is mindig az illető vidék öltözetének megfelelő ruhatárral jelentek meg. Tőlük került ki Sámson, Szer, Erked, Diósad, Balla, Szilágfőkeresztúr, Varsolc, Cigányi, Vártelek, Mojgrád, Sztina, Ördögkút, Felsőegregy, Bogya, Vármező magyar és román lakosságának felsőruhája.

A városban dolgozó iparosoknak nagy része volt abban, hogy az addig paraszti jellegű, vagyis a házilag előállított öltözet elég rövid idő alatt sokat veszítsen jellegzetességéből és a városi ruházathoz hasonuljon. Ebben a formájában az alföldi öltözetrel mutat fel közös vonásokat.²⁰

A Szilágy mente magyar népi öltözte gazdagodott más részről a tőle délre eső kalotaszegi magyarság ruhatárának néhány darabjával is. Luka Károly szabómester műhelyéből is sok bujka került ki. Ez a ruhadarab – mint ismeretes – a kalotaszegi népi öltözet egyik igen jellegzetes és szívesen viselt ruhadarabja.²¹ Luka Károly ezért, amikor Hídalmásra ment vásárra, mindig vitt magával saját készítésű kalotaszegi bujkát is. Tudomásunk van arról is, hogy a Kalotaszeggel határos (Perje, Csizér) és a távolabb fekvő (Vármező) szilágysági román községekben több ruhadarabbal együtt a hunyadi bujka is meghonosodott.²² E ruhadarab térhódítását az itteni lakosság körében elősegítette az, hogy a múlt század közepétől Luka Károly Mon, Vármező, Szentpéterfalva, Egregy, Vaskapu, Pusztaszentkirály, Zutor falvak magyar és román lakossága számára a bujkának egy szilágysági változatát, a kétoldalt hasított, sűrűn gombozott bujkát kezdte készíteni. Egy másik kalotaszegi ruhadarab, a kötéses kötény pedig a hunyadi hetivásárra bejáró désházi fazekasok közvetítésével terjedt el Tövishát néhány falujában „hunyadi kötő” néven.

De nemcsak a környező vidékek magyarságának az öltözte, hanem az együttélő románságának is, alakítólag hatott a Szilágy menti falvak magyar lakosságának öltözetére. A tövisháti Nagyszeg, Szilágyszeg román lakosai női öltözetéből került át az utolsó negyedszázadban a színes fonállal kihímzett elejű „romános ing” a magyar nők öltözetébe. Ugyanakkor Szilágy mente

románságának néprajzával foglalkozó román kutatók megállapítják, hogy egyes helyeken több ruhadarab, mint például a férfiak öltözetében a pitykés lájbi, a bőgatya, a női öltözetben a vállkendő, a tarka lájbi, a bujka és a hunyadi kötő, a magyarság ruhatárából került át a románságéba.²³ Az utóbbi két ruhadarabot vagy közvetlenül a kalotaszegiek vagy pedig a szilágyságiak közvetítették.²⁴

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a Szilágy mente népi öltöze hű kifejezője a vizsgált területet alakító gazdasági-társadalmi erőknek, s egyben beszédes bizonyítéka az itt élő lakosság teremtő-formáló művészetének is. Mai formájában e vidék népi öltöze – akárcsak egyéb népművészeti megnyilvánulása – sajátos színtartalmat alkot az alföldi és az erdélyi, közelebbről a Nagykároly és Szatmár környéki meg a kalotaszegi népi öltözet között.²⁵

Az öltözet e jellegének állandó szem előtt tartásával mutatjuk be e tájegység ruházatát.²⁶ Ismertetésünk rendje a következő: Hajviselet és fejrevaló. Alsóruha. Felsőruha. Lábbeli. A csecsemő, a menyasszony, a vőlegény, a halott öltöze. Ékítmények. Mindegyik fejezeten belül előbb a női, majd a férfi öltözetet tárgyaljuk.

HAJVISELET ÉS FEJREVALÓ

A nők és férfiak hajviselete korosztályonként és alkalmakként változik.

A nők körében a kisgyermek rövid haját 1–2 éves koráig csak *fel-tűzik*, majd pertli-félével, *galanndal béfonják* és a fejtetőre kötik. Ha a haj már fonható hosszúságúra megnőtt, többféleképpen rendezik el. Régen legáltalánosabb volt az *egyágba* font haj. Helyette újabban más hajfonási módok is meghonosodtak. Helyenként ugyanis úgy is fonják a kisleányok haját, hogy a fejtetőn a fülek irányában kettéválasztják és középen fonják össze a választékok fölötti haját. A választékok alatti haját pedig újból egy-egy fonatba fonják és a három fonatot (*három ág*) a tarkón egy fonatba fogják össze. Ez a *kokasosan* font haj (4. fk.). Egy másik változata a *tyukosan* font haj, ez csak abban különbözik tőle, hogy a fejtetőn nem fonják össze a haját, hanem csak kétoldalt (5. fk.).

A hajfonatot általában leengedve viselik; helyenként, így Désházán és környékén azonban vagy *felkötik*, vagyis végénél fogva átlósan a fonat tövéhez kötik *két fonatban*, vagy *koszorúba* csavarva a fejre erősítik (6–9. fk.). A felerősítés a fonat végébe font *pejtli* és a hajba tűzött *fésű* vagy *hajtő* segítségével történik (10. fk.). Régen csak a leányanya hordta koszorúban a haját, Erkeken pedig csak a hívő leányok járnak így. A nagyleányok körében ugyanis az *egyfonatba* font haj az általános hajviselet.

A fonathoz a haját különbözőképpen szokták elrendezni. A legrégebbi forma az, amelyiknél elől középen ketté választották a haját, a homlok fölött kétoldalt *bésodorták*, *dupét* csináltak, s a fülek mögött kezdtek egy-egy kis fonatot fonni. Ezeket azután a nagy fonatba fonták össze (10. fk.). Hogy a haj a fejtetőn jól lesimuljon, libazsírral kenték meg. Manapság is egy vagy két fonatból fonják a nagyfonatot, de elől nem *tűrik fel*.

A leányok ünnepnapra hajukba *pántlikát* kötnek. Ennek színét a ruha színe szerint választják meg. Régebben a virágmintás, tarka, esetleg nemzeti színű pántlika járta, ma az egyszínű (piros, fehér, kék) pántlikát kedvelik. A pántlikát *csukrosan* kötik meg, vagyis úgy, hogy kb. egyharmadát felkötik, a többit pedig a szoknya aljáig lecsünetik (11. fk.). Széren a pántlikát *rezgős gombostűkkel* is ékesítették.

A menyasszony haját lakodalomkor a „szompolyasszony” *kontyolja fel*, vagyis *tekeri kontyba*. Ilyenkor a két fonatba font haját a fonatok tövébe szúrt *kontyfűsű* köré csavarják. Régen nagy, félkör alakú, pléhből készült fésűket használtak, ma a hosszú fogú csont- és alumínium fésű használatos (12., 13. fk.). A hajba tűzött fésű nagysága szerint változott a konty alakja és nagysága is. A vérvölgyi asszonyok hajukat csak egyszerű *kontyfára* csavarták fel, ezért *kontyuk* sokkal kisebb és tömöttebb volt (14. fk.). Másutt is az idős asszonyok körében ez a kontyba csavarási mód az általános.

A *férfiak hajviselete* szintén korosztályonként változott. Iskolás koráig a kisfiú *kopaszon* járt; iskolás korában *kefehajat*, vagyis rövidre vágott, elől felfele álló haját, a „középszerű”, 15–18 éves és a „nagylegény” 10–15 cm hosszúra növesztett, oldalra, *félrehajtva* választott *egész-* vagy *félhaját* visel (15. fk.). Az egészen idős férfi szintén rövidre vágott haját hord. A múlt században az idősek körében a hosszú, tarkóig érő *körhaj* volt az általános. A *bajuc* viselete csak az idősebbek körében dívik, a fiatalok az első világháborútól kezdve leborotválják. *Hajadonfünt* ünnepnap csak a fiatalok járnak.

A *nők és a férfiak fejrevalója* korcsoportonként és alkalmanként változott.

A *nők körében* a legáltalánosabb fejrevaló a *keszkenő*, ennek községenként több változatával találkozunk. A hétköznapi fejkendők kartonból, az ünnepiek kasmírból, bársonyból és selyemből készültek. A karton kendők közül általában a piros és a fehér földű, aprómintásakat kedvelik. Ezeket a szövetkezetben és a vásáron készen veszik (16. fk.). Az ünnepi fejrevaló régen a fekete, háromszögletű bársonykendő volt, melynek hátrakerülő sarkát fehér, piros, zöld selyemfonállal hímezték ki (17. fk.). A hímzés mintáját stilizált növényi motívumok alkották. *Szőr-* vagyis gyapjúkendőket is viseltek. Ezek közül a négyzet alakú, körben mintás *rózsás* volt a legkedveltebb. Diósadon 1940 óta terjedtek el a fehér vásznú, zöld és piros fonallal kivarrt *fűrevaló keszkenők*, melyeket mintájuk szerint *csillagos*, *virágos* és *koronás kendőknek* neveznek. A vérvölgyiek a *cérnaszélű kendőket* kedvelték.

A fejkendőket az idősebb asszonyok templombamenetelkor az áll alatt egy bogra kötve viselik. A fiatalok a templomba is hajdonfönt mennek. Hétköznap a kendőt hátul a tarkón kötik meg. A leányok a kendő csücskét szabadon hagyják, az asszonyok pedig elkötik (18., 19. fk.).

Télen, nagy hidegben a fejet rojtos gyapjú *bodri-* vagy *zsalikendővel* óvják. Ezt a másik kendőn viselik, és az áll alatt keresztezve a tarkón kötik meg. Ezeket a rojtos, nagyrózsás gyapjúkendőket máskor felsőruhaként használják (L. ott).

A férfiak fejrevalója a *posztó-* és *szalmakalap* meg a báránybőr *kusma* vagy *sapka* (20., 22. fk.). Újabban, különösen a fiatalok, városi *sportsapkát*

is viselnek (21. fk.). A posztókalapoknak az utolsó évszázad folyamán három fajtáját viselték. A legrégebbi volt a *görbe* vagy *Kossuth-kalap*, mely a századfordulóig divatozott. Ez a felhajtott szélű *pörge kalap* a múlt század közepén a városi polgárság öltözetéből került át a falusiak fejrevaló-viseletébe. Magas fejrésszel készült, melyet két ujjnyi széles selyemszalaggal díszítettek.

A századfordulótól kezdve a lapos tetejű, széles karimájú, széles fekete szalaggal díszített *párizsi kalapok* terjedtek el. Ezeket még *csárdás kalapoknak* is nevezték, és egyes községekben (Désháza, Diósd, Doba) ma is viselik (20. fk.). Másutt már elhagyták, és a szövetkezetekben található, városi formájú *divatkalapot* hordják (20. fk.). A hagyományos öltözethez ragaszkodó községek legényei azonban a divatkalapokat is csárdás kalappá alakíttatják át (20. fk.). A kalap színe általában fekete, a fiatalok szeretik a zöld és barna színűt is.

A Szilágy mente községeinek kalapszükségletét a 40-es évekig a zilahi Józsa Vencel kalaposmester látta el, 1944 óta pedig a helybeli szövetkezetek.

Nyáron helyenként a szalmakalap járja. Régebben sokkal általánosabb volt a viselete, helyét a posztókalap és a különféle sapkafélék foglalták el.

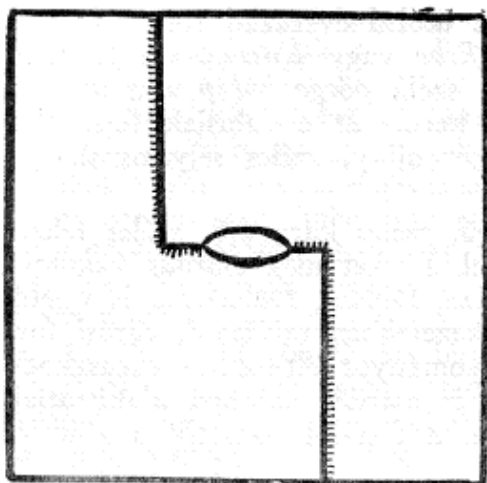
Az ünnepi kalapokat a legények rendszerint díszítették. A posztókalap szalagjába *daru-* és *kakastollat* és *virágbokrétát* tűztek, vagy színes fejű gombostűkkel tűzették tele. Sokszor 4–500 gombostű is ékesítette a kalapot. A szalmakalapra tarkavirágos, piros, zöld, kék selyem pántlikát kötöttek. A pántlika két vége hátul arasznyira lecsüngött. A szalmakalap helyett is – különösen a fiatalabbak körében – nyáron és máskor hétköznap körülbelül húsz éve a különböző városi sapkák terjedtek el. A katonaság ellenzős tábori sapkájának mintájára ma sötétkék posztóból ünnepi viseletként ilyen fejrevalókat is hordanak (21. fk.).

Az idősebbek télen házilag készített báránybőr *kusmában* járnak (22. fk.). Tetejét beütve viselik, s lakodalomkor bal oldalát *csinált virágból* készített *bokrétával* díszítik. A vérvölgyi legények a századforduló táján és azelőtt a kék posztóval bélelt, feltűrt szélű kucsomát viselték. Lapos tetejére gyapjúból formált *göböt*, vagyis bojtot varrtak (Petri: *i.m.* I., 669).

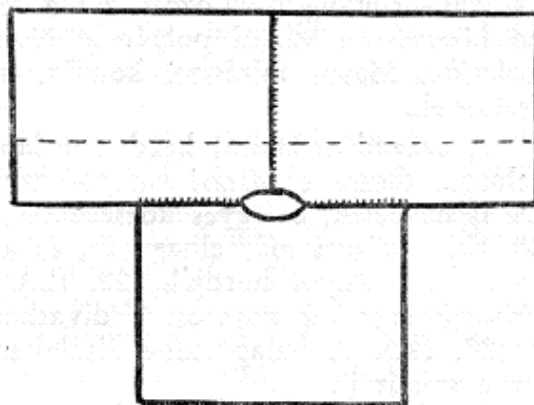
ALSÓRUHA

A női és férfi alsóruha anyaga a háziszőttes vászon, melyet a harmincas évekig csaknem mindegyik községben házilag állítottak elő. Ettől kezdve a gyári vászon térhódítása következtében a házilag szőtt kendervászon helyét a gyolcsvászon foglalta el, majd pedig a második világháború körüli években újból a háziszőttes vászon lett az alsóruha anyaga. A növekvő gyapot-behozatal következtében az utóbbi években újból a minőségileg finomabb kender- és gyapotfonalból vegyesen szőtt, ún. *egyeles*, *gyapottas* vagy *rázott vászomból* és a tiszta *gyócsvászomból* készül a női és férfi alsóruha.

Az alsóruhát az ingfélék, a különböző lábon viselt ruhadarabok: a *pendely* és a *gatya* alkotják. Mindegyik házilag készül, a falusi asszony és leány kezemunkája.

1. rz. Másfél szélből való ing szabásmintája.

2. rz. Két szélből való ing szabásmintája.

INGFÉLÉK

A női ingek körében falvanként elég nagy változatosságot találunk. Ez a ruhadarab jól tükrözi azokat a különféle hatásokat, melyek a Szilágy mente községeinek öltözetét az idők folyamán érték.

A kisgyermek iskolás koráig *hosszú-* vagy *pendelyesinget* visel. A hosszúing a fiúgyermek inge. Három szélből szabják ki, úgy, hogy egy szél kerül az elejébe, kettő a hátába. Két ujját egy-egy félszélből varrják össze. Az elején és a hátán a gallér alatt, az ujján a kézelő fölött *lapos ránc*cal szűkítik. A nyakhasíték két oldalán szintén három-három sor *lapos levarrás* díszíti. A hosszúing helyett a kisleányok körülbelül egy negyedszázad óta *pendelyesinget* hordanak. Ez két egymással összevarrt részből áll: a felső ing-rész egy szél, az alsó *pendely-rész* három szél vászonból készül. Az ing elöl végig gombolódik. A pendelyt körös-körül a derékon *laposráncokkal* szűkítik, s a ráncok lefogására a *pendely-gallér*, egy 3 cm széles vászon pánt szolgál. Nyaka kicsi, felálló gallérral, az ujjá kézelővel készül. A gallérjába *cók*, az ujjába *pájha*, a pendelyébe *cikli* betoldást varrnak. A kézelőt és a nyakhasíték két oldalát színes fonallal kivarrt keresztzemes minta – szár és levél – díszíti (23. fk.).

A nagyleányok és az asszonyok inge általában mindenütt rövid, vagyis alig ér derékon alul. Hozzá különálló alsószoknyát viselnek. A vérvölgyiek ingviselete ebből a szempontból kivétel. Náluk ugyanis, valószínűleg a köznemesi viselet hatására, mindig az alsóruhaként viselt hosszúing volt használatos.

A felnőttek inge általában három szél vászonból készül. A szélek összeillesztése tekintetében a következő ingtípusokkal találkozunk:

a. Legrégebbi lehet az a szabásforma, melynél az elő és a hát másfél szélből állt. A széleket úgy illesztették össze, hogy egyik fél szél előre, a másik pedig hátra kerüljön. Ilyen módon a vállon nem kellett átvágni a vásznat. Ez az ingfajta kb. a századfordulói divatozott (1. rz.).

b. Valamivel újabb keletű az az ingtípus, melynél az elő egy szélből, a hát két szélből áll vagy megfordítva. Ennél ugyanis a széleket a vállon külön *vállfolttal* toldják össze, mely a diósadi ingeknél például alol a mell magasságáig, hátul pedig a lapocka közepéig is lenyúlik (*hátas-mejjes ing*, 2. rz.).

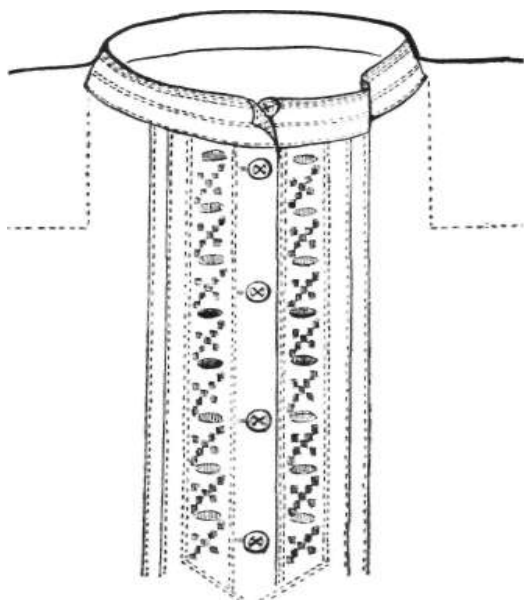
c. Legújabbnak tekinthető az az ingfajta, mely egy szél gyári vászonból készül (*gyócsing*). Ennél a szélt csak kettőbe hajtják, s a fej számára nyílást vágnak rajta (3. rz.).

E három ingfajtának nemcsak a szabása, hanem díszítése is idők folyamán megváltozott. Az első csoportba tartozó és a még föllelhető legrégebbi darabok *bégallérozott* módon, beszegett nyakkal, vagyis gallér nélkül készültek. Ezeknek csak keskeny kézelőjét hímezték ki fehér fonallal kivarrt apró pontszerű mintával. Könyökig érő, egy szél széles ujjal készültek; ezt *kerek ráncsal*, vagyis *apró ráncokkal* fogták be a vállba és a kézelőbe. Elöl és hátul a nyak körül széles, lapos ráncokkal szűkítették. Később 2 cm széles, alacsony *gallért* is varrtak a nyakkivágásra. Vállát *megvállalták*, vagyis egy 14X14 cm nagyságú vászondarabbal, a *vállalékkal* bélelték ki. Az idősebbek körében még ma is ez az ingfajta járja (4., 5. rz.). Ennek az ingtípusnak a fiatalság körében körülbelül 30–40 éve egy díszesebb fajtája divatozik, az ún. *mejjes ing*. Ez csak annyiban különbözik a fentitől, hogy a nyakhasíték két oldalán levarrt lapos *hajtások* díszítik és színes, többnyire kék gombokkal gombolódik. A hajtásokat kezdetben fehér, néhány éve – valószínűleg a környező román községek nőiing-díszítésének hatására – színes: piros, rózsaszín, kék fonallal hímezik ki. A minták: rózsza, bimbó, stilizált növényi díszítőelemekből tevődnek össze és elöl a bevágás mentén húzódnak végig (6. rz.). Helyenként – Erked és Désháza – újabban a kézelőt és a gallért is keskeny színes hímzéssel és hullámvonalas géphímmel díszítik. Ezért a kézelő és a gallér megszélesedett és két gombbal gombolódik (*nyakas ing*).

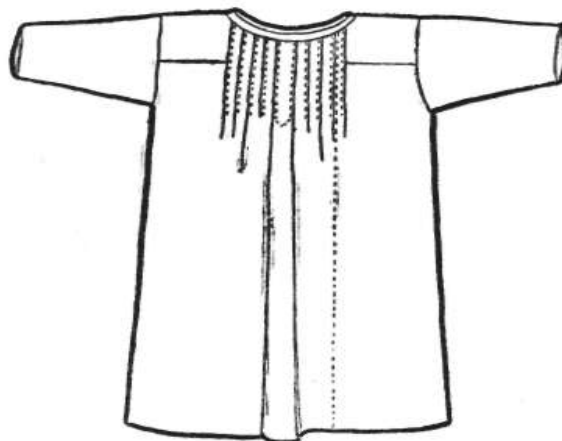
A szélek összeillesztése szempontjából a most leírt ingfajtákkal egyezik meg a vérvölgyiek *hosszúinge* is. Minthogy azonban ebben a községben a középnemesi öltözet ruhadarabjai gyorsabban hódítottak tért, az ing előbb vált alsóruhává, mint másutt. Ezért az inget gallér és hasíték nélküli nagy nyakkivágással készítették, ujját pedig nem fogták kézelőbe. Alsóruha jellege még jobban kihangsúlyozódott azáltal, hogy az inget a pendellyel ösz-

3. rz. Egy szélből való ing szabásmintája.
 4. rz. Másfél szélből varrt női ing eleje, Dh.
 5. rz. Másfél szélből varrt női ing háta, Dh.

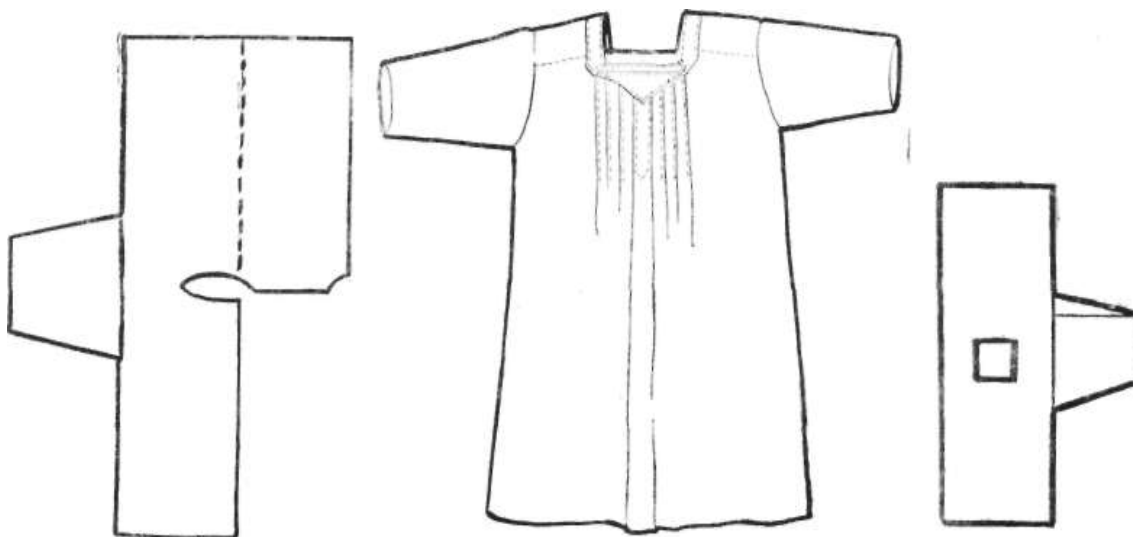
6. rz. A mejjes ing eleje, Dh.

7. rz. A hosszúing eleje, Vervölgy.

szevarták. Ez figyelhető meg a széri és ballai ingeken is (*alsóing*), amelyek újabban szintén kézelő nélkül, de gallérral készülnek, és ezeket csak nyáron hétköznap viselik felsőruhadarabként (7–10. rz.).

A vállbetoldással készülő ún. *hátas-mejjes* vagy *lengyel ingek* kb. az első világháború óta terjedtek el ezen a vidéken. Mindkét nemzetiség egyformán viseli, s közös vonásuk, hogy a vállbetoldás alatt elöl és hátul a vállon és a kézelő fölött *lapis ráncokba* fogják. A magyaroké galléros, a románoké gal-

8. rz. A hosszúing szabásmintája.

9. rz. Újabb keletű hosszúing eleje, Vervölgy.

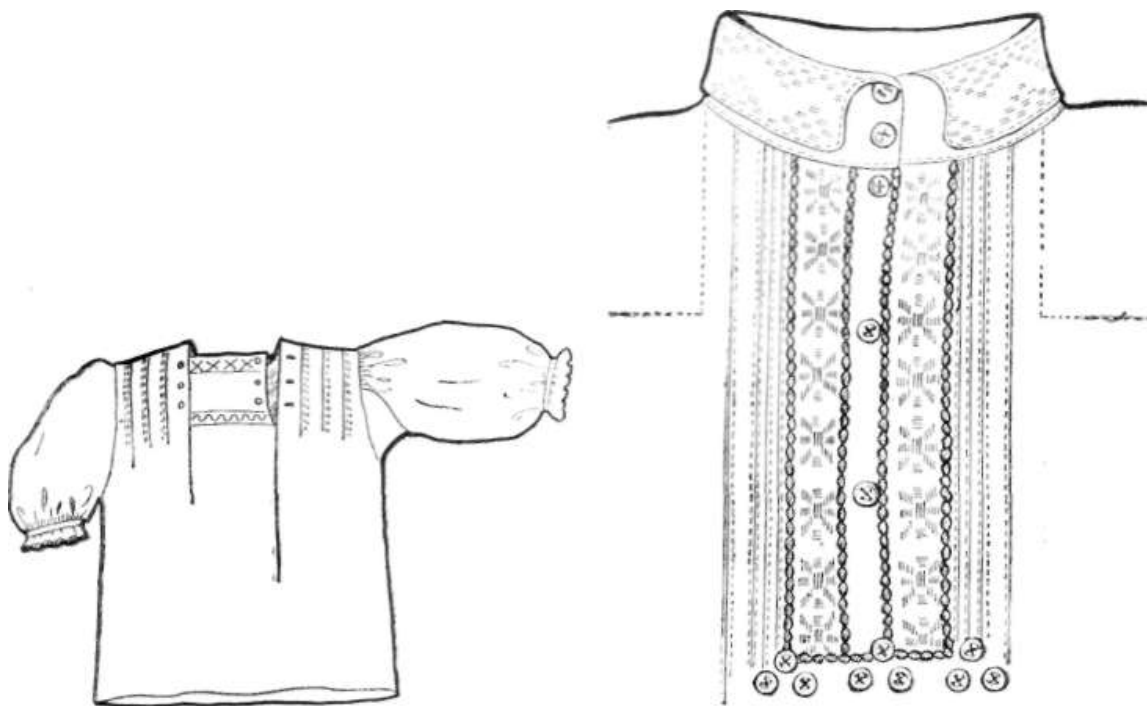
10. rz. Újabb keletű hosszúing szabásmintája.

lértalan. A kezelője *pejtlivel*, vagyis kötővel vagy gombbal záródik. Hímzés nincs rajta. A magyarokén a vállráncolás alján két sor *hajtás* látható. Fialatok és öregek egyaránt hordják (24., 25. fk.).

A harmadik ingfajta, az ún. *romános ing* az ötvenes évek eleje óta terjedt el a környező román községek női öltözetéből a magyarság körében. Ehhez kevesebb vászon kell, és a gallér helyett egyszerű négyszögletes nyak-kivágással készül. Jellegzetessége, hogy a kivágás két szélén, elöl és hátul hosszanti irányban három-három sor lapos hajtás húzódik, s a hasíték elöl nem középen, hanem a nyak bal oldalán gombolódik. Elöl középen a *mejjét*, vagyis a kigombolható részt és az ujj ráncolását lefogó 1 cm széles *pántot* piros, kék, zöld cémnával varrják ki. A mintát többnyire az ingról viszik át, vagy pedig a *betűzőből*, a betűmintás könyvből másolják ki. A románok inge csak annyiban különbözik ettől, hogy a színes hímzés helyett egyszínű, fehér fonállal varrják ki. Viselete az idők körében is általánosnak tekinthető. Ez a korcsoport azonban díszítetlenül viseli (11. rz.).

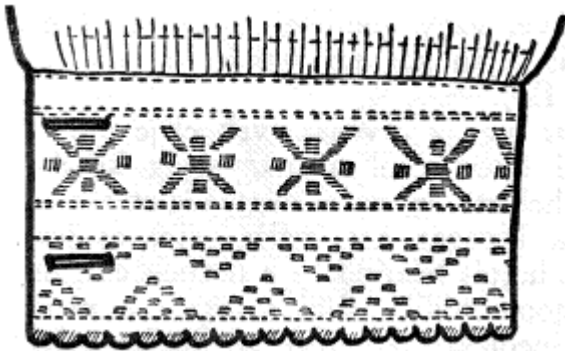
A *férfiing* szabása a nőihez hasonló: három szélből áll. A szélek összeillesztésében ugyanazt a fejlődést állapíthatjuk meg, mint a női ingek esetében, ti. a férfingek között is találunk vállbetoldás nélküli és vállbetoldással – „lengyelesen” – szabott ingeket. Azok a régebbiek, ezek az újabbak. A két ingfajta között az időbeli határ kb. az első világháború idejére esik

A férfingek általában gallérral és kezelővel készültek. A gallér beillesztése a nyakba kis ékalakú vászondarabkával, a *cókkal* (Désháza), *ciklivel* (Doba) vagy *szívanóval* (Erked) történt. A gallér magassága az idők folya-

11. rz. Romános ing, Dh.

12. rz. Férfiing mellrészének díszítése, Dh.

13. rz. Férfiing kezelőjének díszítése, Dh.

mán változott: a múlt századi ingeken még alig volt gallér, inkább csak keskenyen *béstegeték* a nyakkivágást. Ezekben az ingeken pertliféle *gyócsszéllel* kötötték össze az inget a nyakon és a csuklónál. Most helyenként – Erke- den – az ünnepi ing gallér-magassága a 10 cm-t is eléri. A falvak túlnyomó részében azonban a gallér átlagos magassága 3–4 cm.

Az ünnepi férfiingek ujja a nőinél szélesebb, mert másfél szél vászon- ból készül. Szűkítésük és egyben díszítésük a női inghez hasonlóan történik: a finomabb vászonból készült ünnepi ingeket a nyakon, a vállon és a kezelő fölött apró tömött *apró* vagy *kerek ráncokba* szedik, a durvább, keményebb anyagból készült, tehát hétköznapi ingeket pedig lapos ráncokkal ráncolják. Ugyanígy készülnek a vállbetoldásos ingek is. A vérvölgyi munkanapi férfi- ingek pedig már teljesen városi módra szabódnak: a vállrész alatt a háton csak egy-két ránc található. Itt az ujjakat másfél szél helyett egy szélből készítik, és a tőrác helyett laposráncot alkalmaznak.

Az ünnepi férfiingeket a *hasíték* két oldalán, a mellen, a galléron, a vállon és a kezelőn szokták díszíteni. A múlt századi férfiingeken általában kevesebb volt a hímzés, a mellrész például teljesen díszítetlenül maradt. Itt először csak *hajtások* alkalmaztak, s ezeket közép magasságban keresztpánt- tal (*metli*) fogták le. Ez a díszítési mód kb. a századforduló táján terjedt el. A régi formát és díszítést legjobban a bucsumi román ünnepi ingeken szem- lélhetjük. Ezekben ugyanis még nincs mellrész, hanem csak a hasítékot záró gombsor között húzódik a hím.

A későbbi férfiingeket mindig fehér fonállal és laposöltéssel varrt kes- keny tömött minta, *tűzés* díszítette. A varrógép megjelenése óta a kezelőn és a galléron is szerették a hullámvonalas géphímzést és az egyenes legépe- lést, a metlit alkalmazni. A kezelő szélét *kiböközték*, vagyis apró csipkeszerű hímzéssel szegték be (13. rz.). Ugyancsak újabb keletű díszítés a mellrész kigombozása és cérnával való összehúása (*csipke*). Gombokkal varrják ki ugyanis nemcsak a gomblyukak közötti, hanem a keresztpánt fölötti részt is. Ide általában hét gombból álló kör alakú *rózsát* varrnak. Régebben nem- zetiszínű üveggommbal is díszítették, s ezt a fajtáját *cifraingnek* nevezték. Ma általában kék gombokat használnak (12. rz.).

A most leírt ünnepi férfiing a Szilágy mente magyar községei közül manapság még Erke- den divatozik. Itt is inkább az öregek „halálra való” in- geként őrzik.

Az ingekről a hímzés fokozatosan, az első világháború óta maradt el. Szabásuk megváltozásával – a vállbetoldás alkalmazásával – megváltozott

díszítésük is. Ahol pedig még a régi szabású ingeket használják, ezeket már nem hímezik ki.

Az ingekhez a férfiak az első világháború előtt barna földű virágos *nyakravalót* kötöttek. Ez akkora volt, mint az asszonyok fejkendője. A legény konfirmálásra fekete selyem *nyakravalót* kapott. Ennek alját keskeny piros zsinór díszítette. Ma az ingeket általában *nyakravaló* nélkül viselik.

Az ing ujját nehezebb mezei munka: aratás, kévekötés esetén vászon *karmantyúval* kímélik; ez egyúttal a kart is védi. A *karmantyú* az egész kart beborítja. Felső felénél fogva a nyakon átvetett 3 cm széles madzaggal erősítik föl (27. fk.).

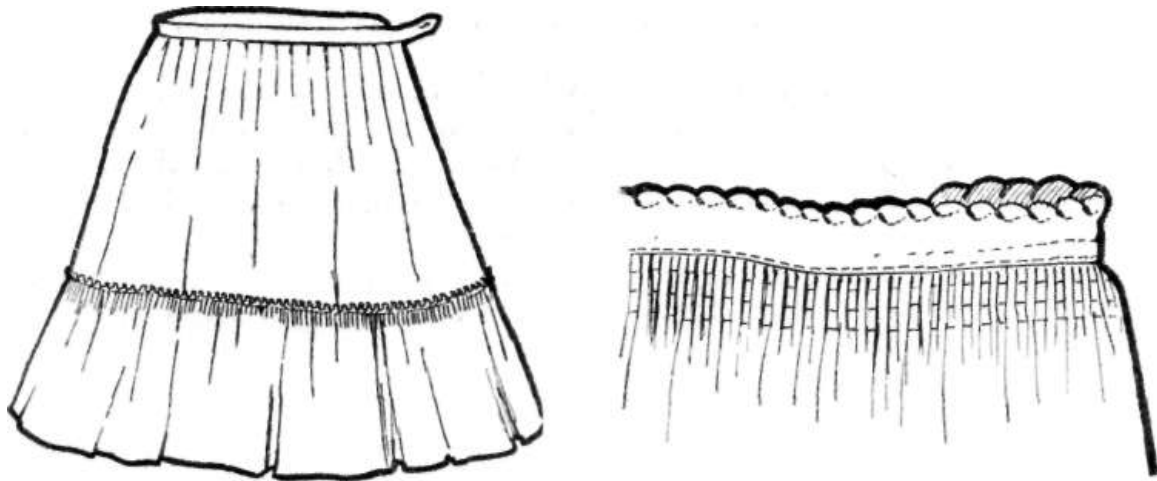
ALSÓSZOKNYA ÉS LÁBRAVALÓ

Az alsótestet fedő ruhadarab a nőknél a pendely, a férfiaknál a gatyá. A pendely bő, alsó- és felsőruhaként egyaránt viselt szoknyaféle (28. fk.). összeállításához 6–7 szél vászon kell, ha *szélbe teszik*, vagyis ha a széleket függőlegesen varrják össze egymással. Harminc-negyven éve *széllel alá* is szokták készíteni, vagyis olyan széles bordában szövik a vásznat, hogy a vászon szélessége a pendely hosszúságát kiadja. Így több anyagot takaríthatnak meg. A vérvolgyiek a hosszú alsóinghez nem pendelyt, hanem *alsószoknyát* hordanak. Ez is *széllel alá* készül, csak alját még egy kb. 25 cm széles *fodorral* toldják ki. A toldást az összevarrásnál ráncba szedik (14.rz.).

A pendely felső részét *ráncoló késsel* sűrűn *apróránckba* leráncolják. A ránckokat ráncoláskor *többször szedik*, vagyis minden két-három szálát levarrnak. A levarrás neve *hurok*. A két-három sorban varrt öltéssor a ráncolást lezáró derékpánt, a *gallér* vagy *párkány* alatt húzódik. A gallér végeit nem varrják össze, mert a pendely felső felén a felöltésre kb. 15 cm nagyságú nyílást hagynak. Felöltéskor a nyílás rendszerint előre kerül, és a pendelyt a gallér két végére varrt háziszöttes *madzaggal* erősítik fel. A gallért kettős hullámvonalas gépi hímzés vagy *horgas cifra, féltulipánt, virág, darázs-fészek-minta* szokta díszíteni. A gallér felső felének szélére *csipkét* varrnak, vagyis 8–9 szálát a hosszanti szálakból kihúznak, s mellettük úgy öltik le, hogy csipkeszerű díszet nyernek. A csipke alatt és az alján *megettőzik*, azaz két-két sorban kézzel vagy géppel levarrják, hogy keményebb tartása legyen. Ez a *tűzés* (15. rz.).

A női öltözetben a pendely általában alsóruhaként szerepel; nyaranta azonban mezei munkához és ünnepnap délután a fiatalság felsőruhaként is szívesen hordja. Mint ilyet hátul végig leráncolt formában viselik (*ránccos pendely*). A pendely ráncolásában vidékenként bizonyos eltéréseket állapíthatunk meg: a ballaiak és az erkediek tömött ránckokra, a désháziak ritkább, hajtásszerű lapos ránckokra szedik le a pendelyt. A ránckok lenyomtatására nehéz *lapis követ* használtak. Ha a pendely felsőruha, a kötényt közvetlenül rajta viselik. Hozzá piros színű kötényt talál.

A ránccos pendelyre leüléskor vigyázni kellett, hogy a ránckokat ne gyűrjék össze. Ezért a ránccos felét „félrehúzták”, nehogy a ránckokat kiüljék. A legények is tánc közben így évődtek a leányokkal: „Gyere, rázzuk ki a ránccot!” Kényessége és a gyapot hiánya miatt használata megritkult. Helyét

14. rz. Alsószoknya, Vervölgy.

15. rz. A pendely gallér-részének díszítése, Dh.

a szoknya foglalta el. Alsóruhaként azonban továbbra is megmaradt, csak szűkebbé vált, és a szoknyával együtt megrövidült. Hétköznap általában egy pendelyt viselnek, csak ünnepnap öltönek fel többet. Legtöbbet, hármat-négyet Diósadon szoktak magukra öltetni, ahol még az alját is jól felhajtják, hogy a szoknya alsó felét „jól kicsapja”.

A szoknya és a pendely megrövidülése hozta magával a városi mintára készített nadrág (*bugyigó*) meghonosodását és elterjedését. Ez főleg a nagyleányok és a fiatalasszonyok öltözetében található meg. A másik városi ruhadarab, az alsóing (*gombiné*), Vervölgy kivételével, a többi községben a városban tanultak vagy jártak körében használatos.

A *férfi lábravalónak*, a gatyának, két változatát viselik itt is, akár csak az alföldi és a kalotaszegi magyarság körében: a felsőruhaként hordott bő *gatyaszárat*, a *bőgatyát* vagy *ráncos gatyát* és a szűk *lábravalót* alsóruhaként.

A ráncos gatyá viselete a századforduló előtt a Szilágy mente községeiben általános volt. Az első világháborútól kezdve a gyapotbehozatal csökkenésének arányában fokozatosan elmaradt és néhány községre zsugorodva a fiatalság ünnepi öltözetének és a táncnak a ruhadarabjává lett. „Viseli a hat szél gatyát, pengeti a sarkantyúját” – kurjongatják ma is tánc közben. Désházán látni belőle még a legtöbbet (29. fk.). Ezért is váltak a szilágy-szegiek szemében gúny tárgyává, akik így szólják meg őket: „Kurta gatyá nagy ület a désházi viselet!” Másutt az öregek halálra való ruházatához tartozik, tehát már csak a ládákból található.

Szabása megegyezik a kalotaszegiekével: három-három vagy négy-négy szél bőségű szár-részének közébe egy 24X24 cm nagyságú *ületet*, *fenekeket* vagy *gatyületet* varrnak be. Sűrűn leráncolják, s a ráncokat „töbe szedve” két sorban leöltik. Felerősítésére a *korcába* húzott *szöszkötő* vagy *gatyamadzag* szolgál. Ezt elöl kötik meg. Az *alját beszegik*; ezt a szegést *lyukas szegélynek* nevezik. Régen *parámázták* vagy *kirojtották*, vagyis a vásznat a szálak leöltése után kibontották. A varrógép megjelenése óta csak szegni szokták. Jellegzetessége, hogy hátsó felén is ráncolják; ráncolásában ugyanaz

1. fk. Szilágy menti öltözet az 1940-es évekből (Gönyey Sándor felvétele).

2. fk. A múlt századi désházi öltözet (Petri Mór munkájából).

3. fk. A múlt századi hadadi öltözet (G. E.Hering kőrajza).

4. fk. Kokasosan font haj
hátról nézve, Diósad.

5. fk. Tyúkosan font haj,
Diósad.

6. fk. A hajfonat fonása,
Désháza (a továbbiakban
Dh-val rövidítve).

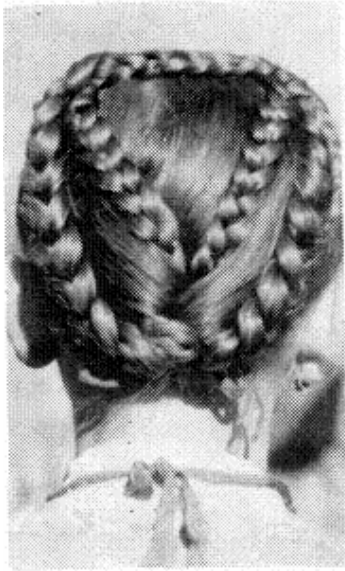
7. fk. A hajfonat koszorúba tevése, Dh.

8. fk. A koszorúba tett haj, Dh.

9. fk. A koszorúba tett haj, Dh.

10. fk. A dupéba font haj,
Diósád.

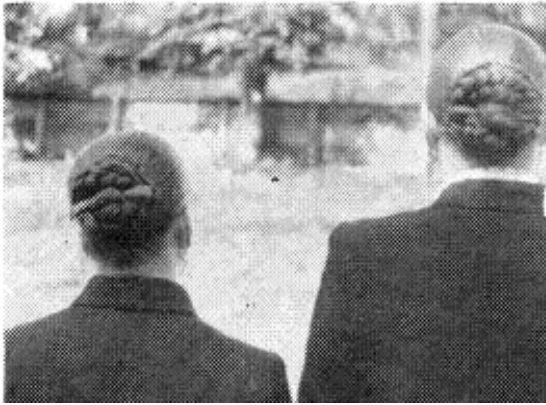
11. fk.
A pántlika viselete
a hajban, Dh.

12. fk. Kontyba csavart haj kontyfésűvel,
Erked.

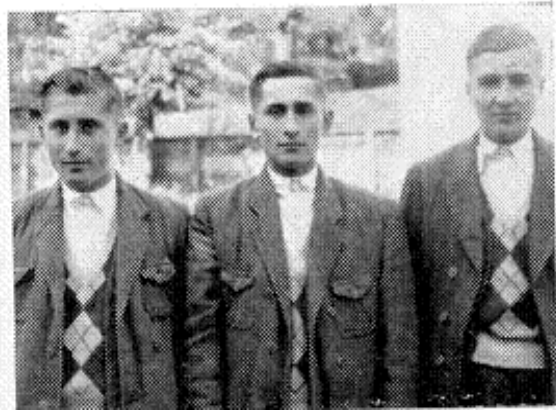

13. fk. Kontyba csavart haj kontyfésű-
vel, Dh.

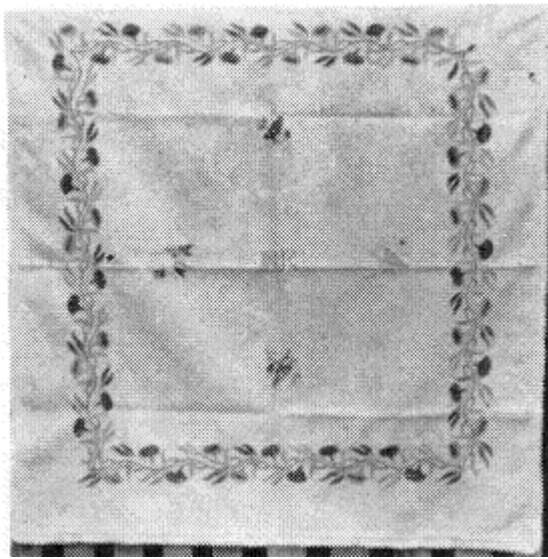

14. fk. Kontyba csavart haj kontyfával, Vervölgy.

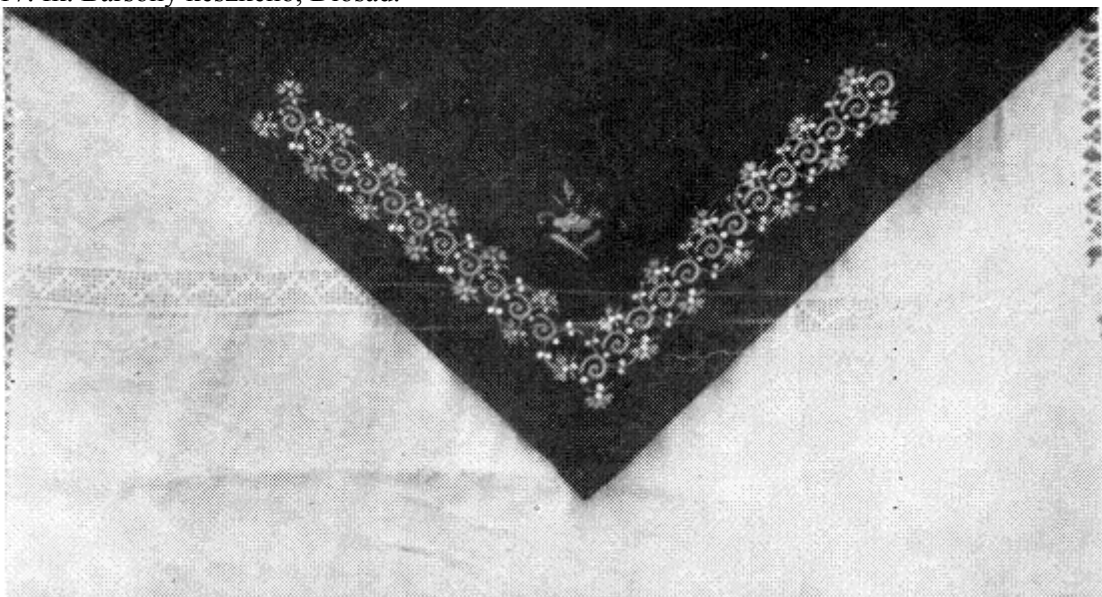

15. fk. A félhaj viselete, Vervölgy.

16. fk. Karton keszkenő, Szilagyballa

17. fk. Bársony keszkenő, Diósad.

18. fk. A kendő viselete hétköznap, Dh.

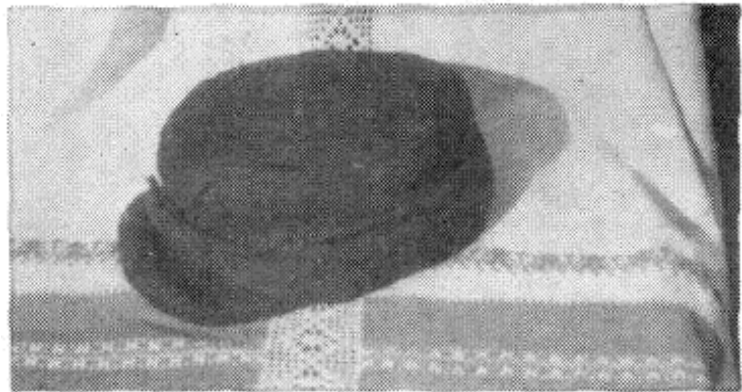

19. fk. A fejkötő viselete, Diószád.

20. fk. Kalapot vásárló désházi legények, a két szélsőn csárdás-kalap, a középsőn divatkalap.

21. fk. Posztó sapka, Dh.

22. fk. Kucsma, Erked.

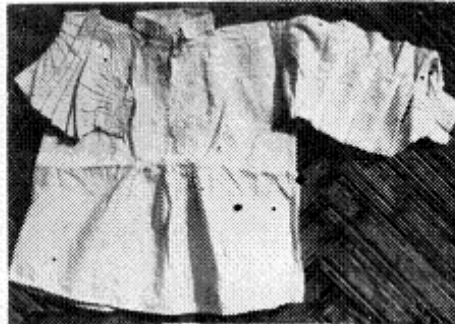
23. fk. Pendelyes ing, Dh.

24. fk. Hátas-mejjes ing, a magyarok viselik, Diósad.

25. fk. Hátas-mejjes ing, a románok viselik, Nagyszeg.

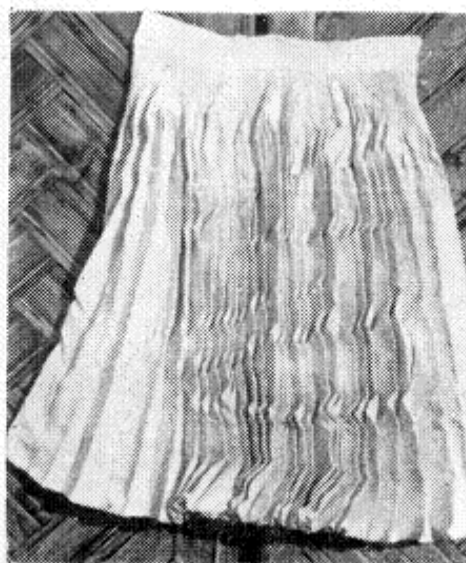

26. fk. Férfiing eleje, Dh.

27. fk. A karmantyú viselete, Dh.

28. fk. Pendely, Dh.

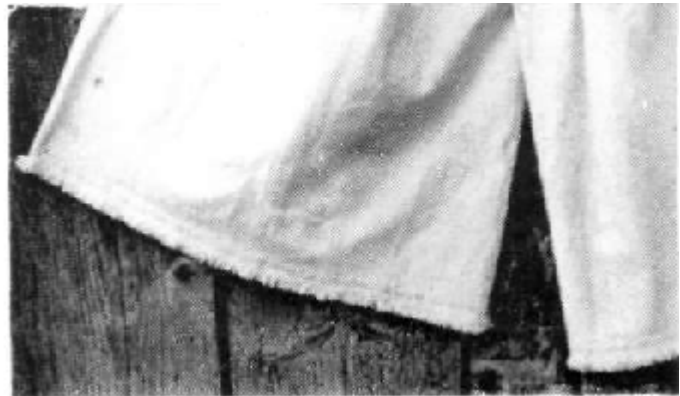
29. fk. Legények gatyaszárban, Dh.

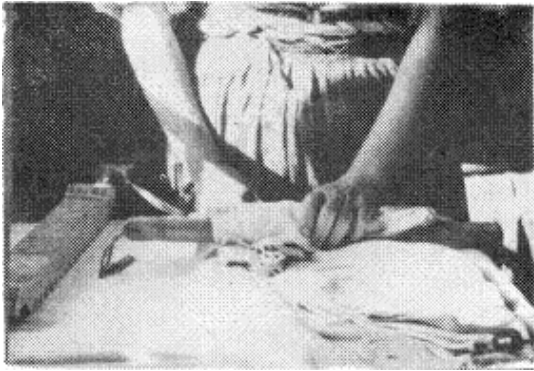
30. fk. Lapos ráncú gatyaszár, Dh.

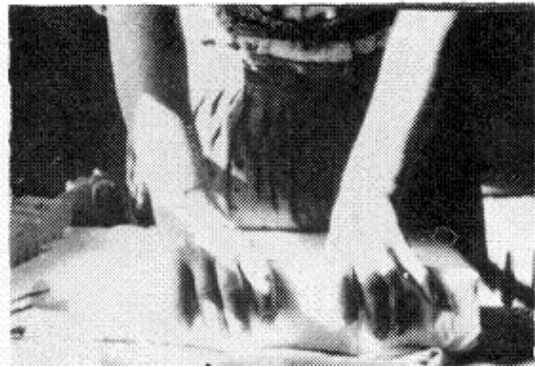
31. fk. Apró ráncú gatyaszár, Erked

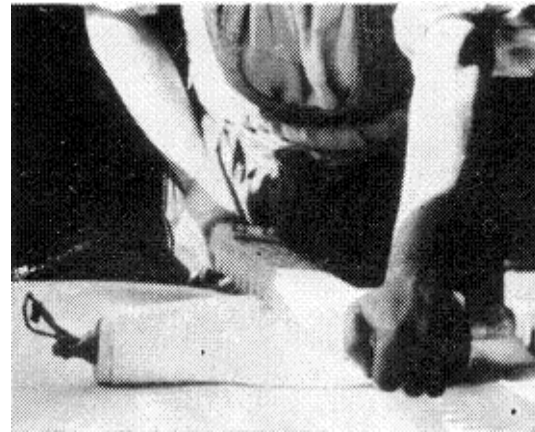
32. fk. Román bögatya alsó széle
Bucsum.

33. fk. Az ing mángorlása, Dh.

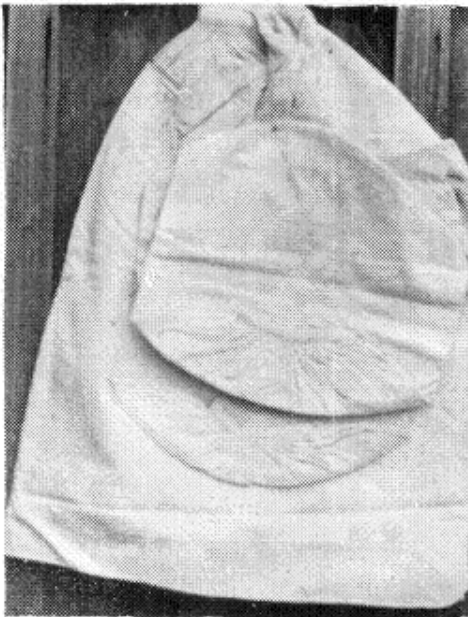

34. fk. Az ing mángorlása, Dh.

35. fk. Az ing mángorlása, Dh.

36. fk. Az ing elraktározása, Szilágyballa.

37. fk. Fiatal házasember fehér gubában, Dh.

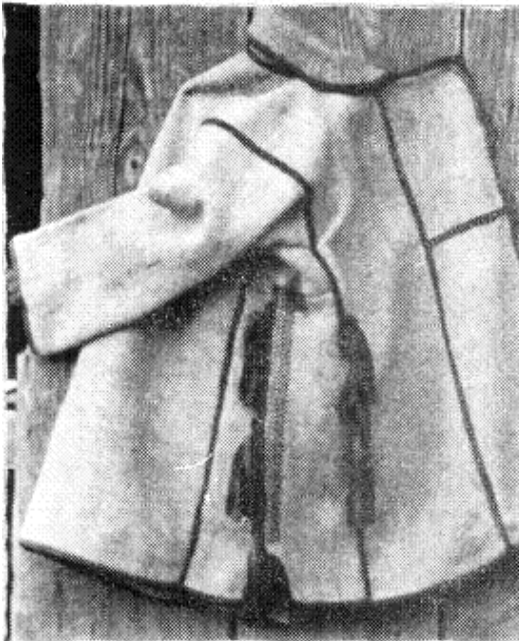

38. fk. Idős férfi fekete gubában, Erked.

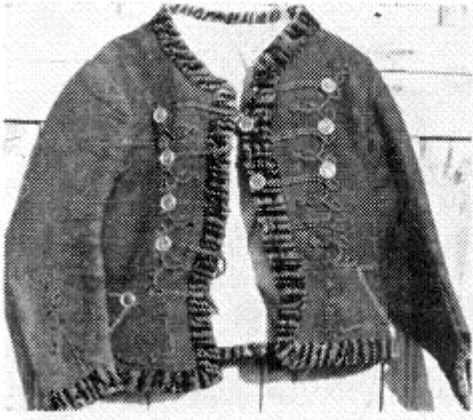
39. fk. Román férfi gubában, Nagyszeg.

40. fk. Bucsumi román daróc (suman).
(A zilahi múzeum anyagából).

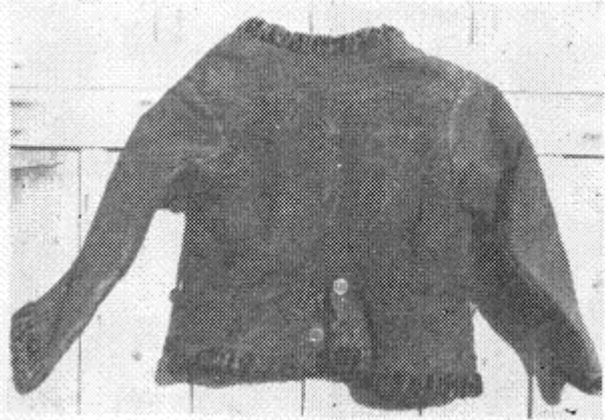

41. fk. A huszárka eleje, Dh.

42. fk. A bujbelé eleje, Erked.

43. fk. A bujbelé háta, Erked.

44. fk. Férfi nyakas-kabátban, Dh.

45. fk. Idős asszony ujjasban, Erked.

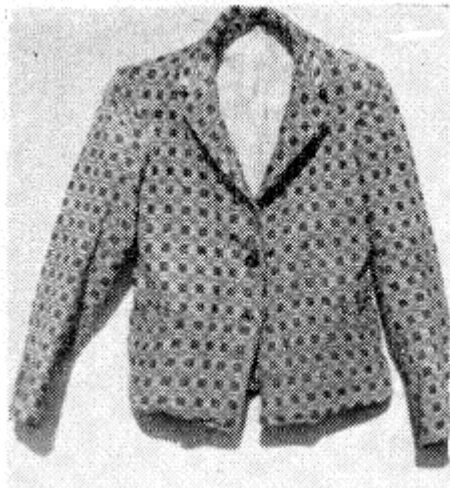

46. fk. Nagyleányok lékriben, Dh.

47. fk. Nagyleány kabátban, Dh.

48. fk. Flanell női kabát, Dh.

49. fk. Ünnepi lábli a múlt század végéről, Dh.

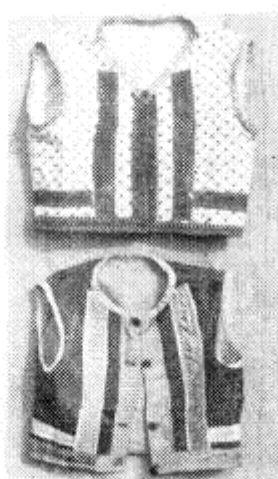
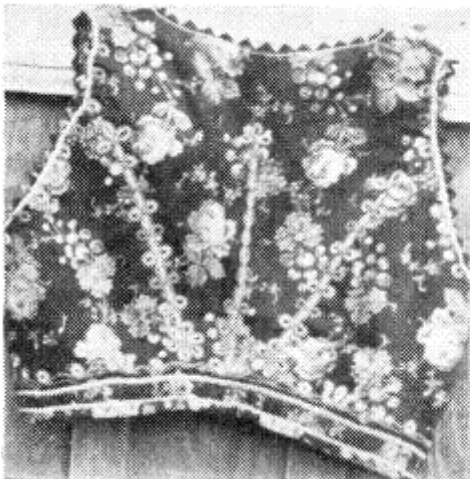
50. fk. Ünnepi lábli a múlt század végéről, hátulról nézve, Dh.

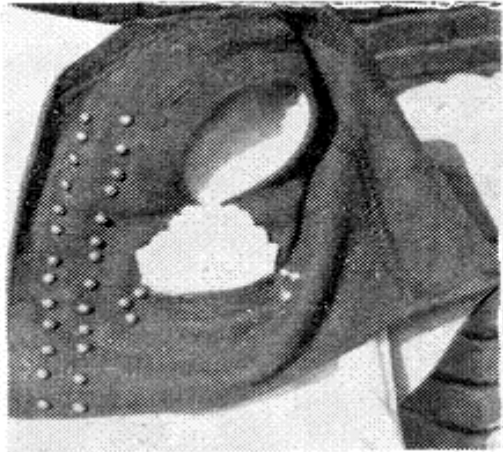

51. fk. Ballai lājbi eleje.

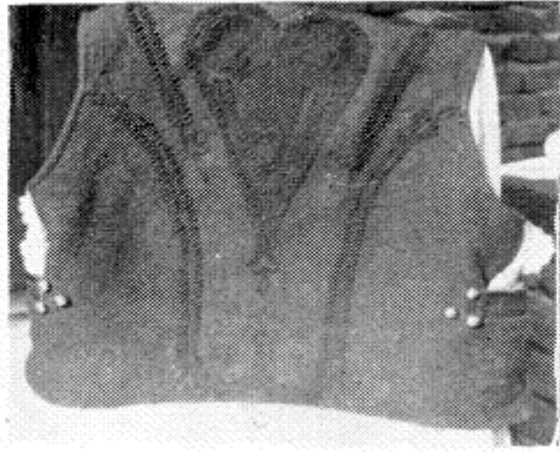
52. fk. Ballai lājbi háta.

53. fk. Vervölgyi lājbi. 54. fk. Nagyleány lājbiban, Dh.

55. fk. Zsinóros lábli és a kiskeszkenő elhelyezése, a lábli zsebében, Dh.

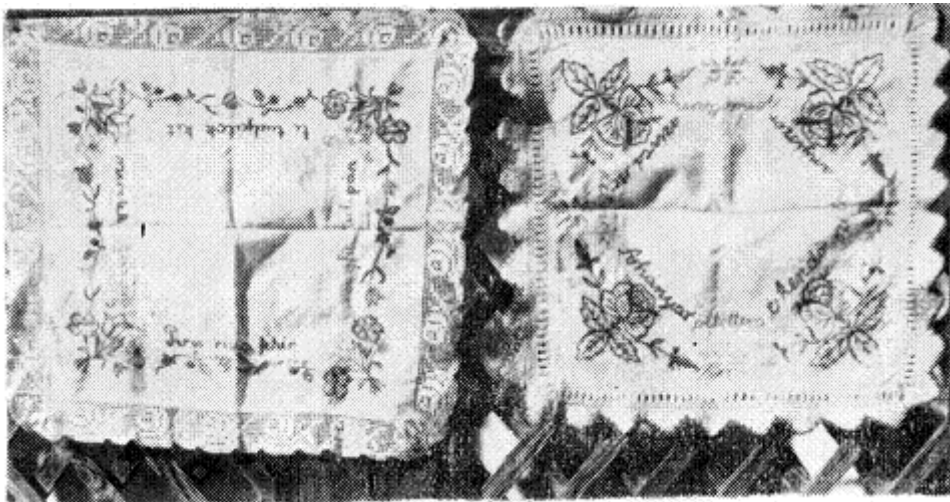

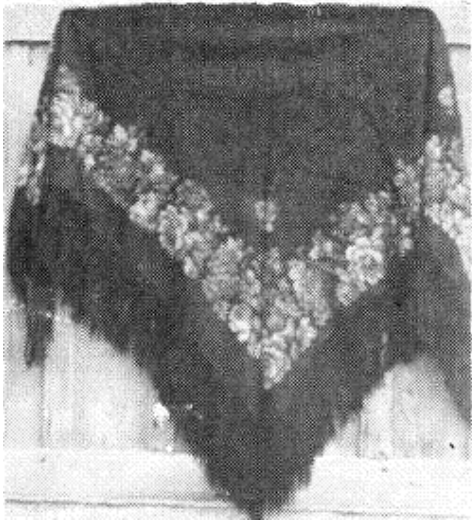
56. fk. Zsinóros lábli háta, Dh.

57. fk. Virágos lájbi, Erked.

58. fk. Kiskeszkenők, Dh.

59. fk. Zsalikeszkenő, Balla.

60 fk. A zsalikeszkenő viselete a lábji alatt, Dh.

61. fk. A zsalikeszkenő viselete, Dh.

62. fk. A zsalikeszkenő viselete, Szér.

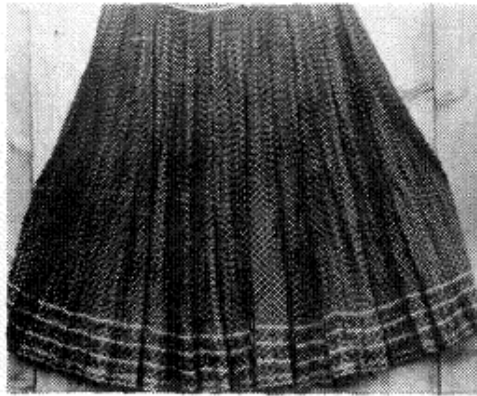

63. fk. Fersing, Szér.

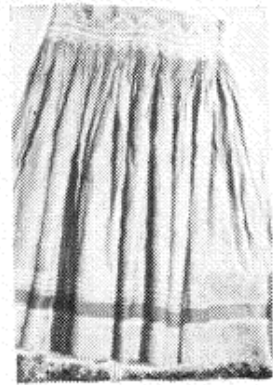
64. fk. Diósadi asszony ünneplőben.

65. fk. A fersing aljának díszítése, Diósad.

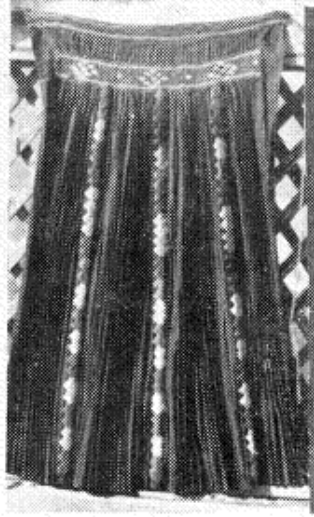

66. fk. Selyem-fersing, Szér.

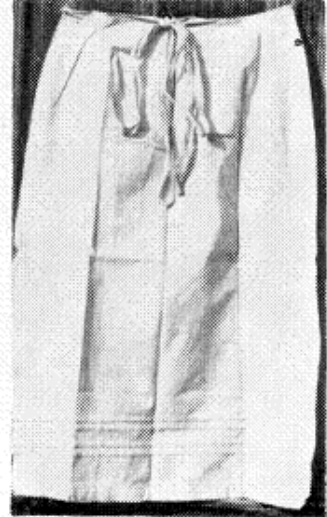

67. fk. Nagyleányok mejjes kötényben, Diószad.

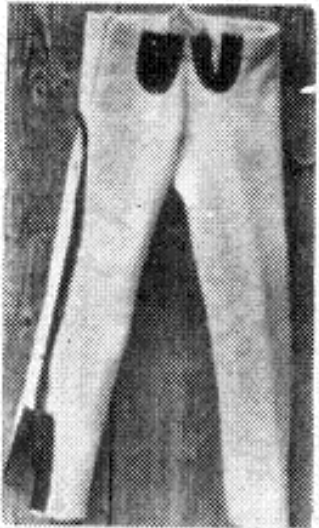

68. fk. Hunyadi kötő, Dh.

69. fk. Fehér surc, Erked.

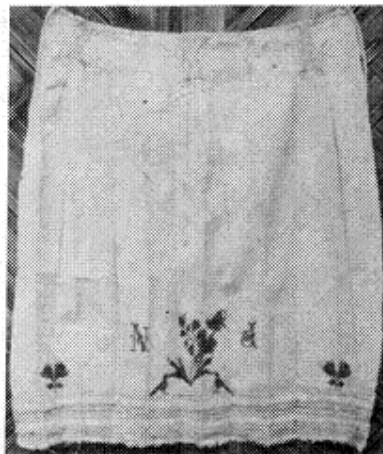
70. fk. Harisnya, Bucsum.

71. fk. Férfi nyári ünnepi öltözetben, Dh.

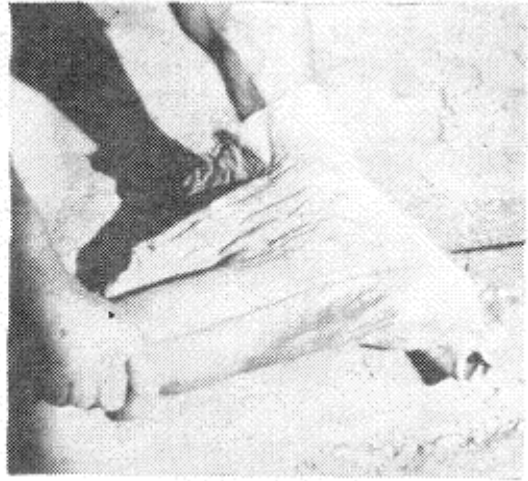
72. fk. Fehér surc, Dh.

73. fk. Kék kötény, Dh.

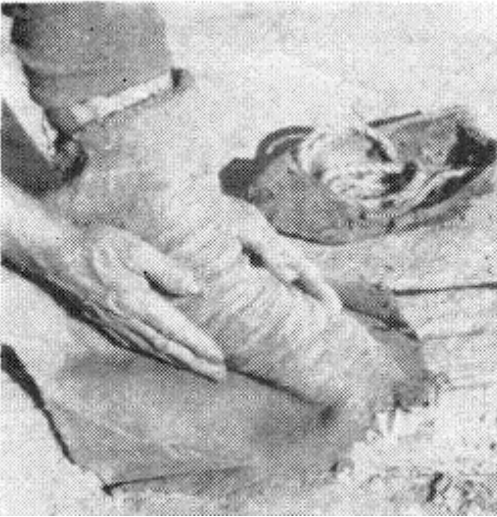

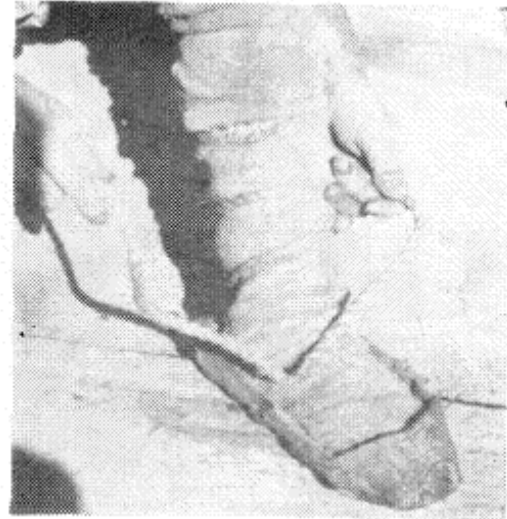
74. fk. Gépi hímzés a férfi kötény alján, Diósd.

75. fk. A lábujj-kapca felcsavarása, Dh.

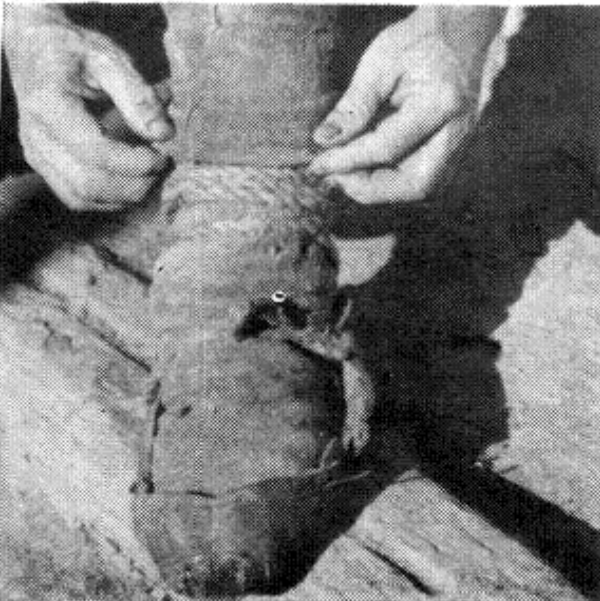

76. fk. A borító felcsavarása, Dh.

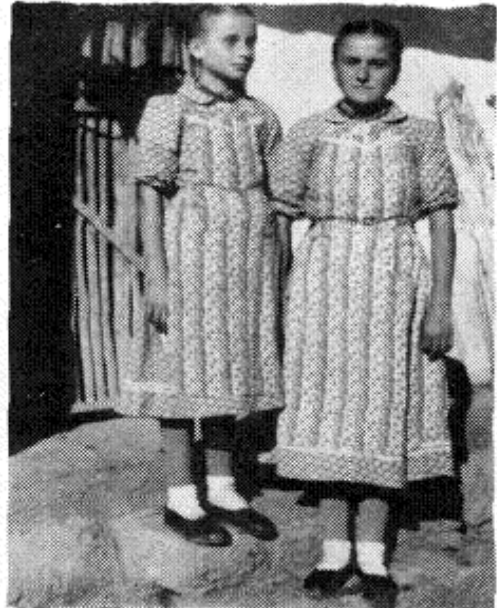

77. fk. A madzag megkötése, Dh.

78. fk. A felkötött boeskor, Dh.

79. fk. Leányok gumiszandában, Dh.

80. fk. Puha szárú oldaltvarrott csizma oldalról, Dh.

81. fk. Töltött szárú férficsizma, Dh.

82. fk. Kisfiú köntösben, Dh.

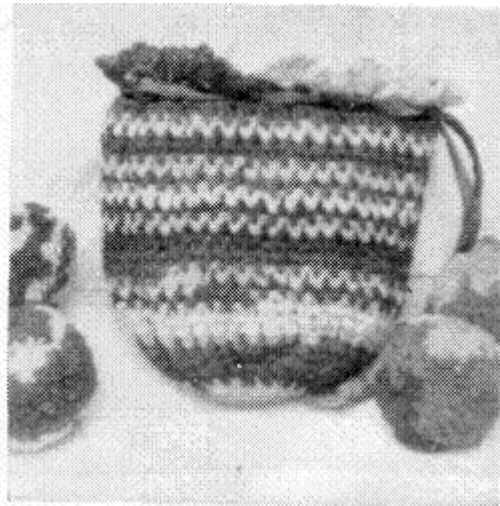

83. fk. Anya levegőzni viszi kisfiát, Dh.

84. fk. Leány gyönggyel és fülbevalóval, Dh.

85. fk. Bojtos acskó, Dh.

a községenkénti eltérés tapasztalható, mint a pendelyében (30., 31. fk.). Désházi adatközlőnk állítása szerint a sűrű ráncolás csak a századfordulótól vált divatossá, addig csak éppen egy kicsit „meghúzták”, azaz egy keveset ráncolták meg. A románság is ilyen kevésbé ráncolt formájában viseli (32. fk.). A bőgatyák elé – Vervölgy kivételével – mindig kötényt kötnek. A románság kötényt nem visel.

Szűk változatának, a lábravalónak szabása vele teljesen azonos, csak nála szűkebb: egy-egy szélből és ráncolás nélkül készül. Ha *fonalas vászonból* csinálják, nyáron felsőruhaként is használják.

Néhány éve a galléros, előlgombolós, ület nélküli *katona szabású* alsónadrágokat készítenek és viselik. Ezeket azonban csak alsóruhaként hordják.

Az alsóruha tisztántartására a Szilágy menti községek asszonyai nagy gondot fordítanak. Általában havonként szoktak *szapulni*, azaz a ruhát hamulúgos-szódás vízben kifőzni. Ilyenkor a *hammasra* tett hamura öntik a forró vizet és ez csorog rá a *szapullóba* tett ruhaneműre. Szapulás után a kútnál *dörzsölik*, *kimossák* és *sulyokkal* a *mosószéken* kiverik, *sulykolják*. Majd a tornácra – télen –, nyáron pedig az udvarra kifeszített kötélre terítik ki. Ha félig megszáradt, *mangurlóval megmangurulják* s újra kiterítik. Mángorlaskor Désházán és Diósadon az ujjakat előbb nagy lapos hajtásokba hajtják, s úgy mángorolják meg (33–35. fk.). Ezért ezekben a községekben keresztben ráncolt ujjú ingeket viselnek. Ha az ing teljesen megszáradt, a mángorlás ráncai szerint összefogják és ládába teszik. Eltevéskor az inget előbb hosszában kétrét hajtják, azután az ujját a ráncok szerint rakják, végül az inget keresztben *összehajtják* (36. fk.). A pendelyt és a gatyát szintén ráncolás szerint fogják össze, és két végén vagy az egészet madzaggal lekötve raktározzák.

FELSŐRUHA

A női és a férfi felsőruha anyagát a bőr, a gyapjú és más újabb keletű gyári textilfélék alkotják. Az első két nyersanyagot a múlt század első felében még nagybárára házilag állították elő, a század második felében azonban a gyári posztó térhódítása következtében felhagytak vele. A felsőruházat előállítását ettől kezdve már nem háziipari úton, hanem a kismesterek által történik. Az anyag másfélesége, valamint a kismester megjelenése következtében megváltozott a felsőruha jellege, és az eddig paraszti jellegű viselet városias formát nyert.

BŐR RUHADARABOK

A Szilágy menti községek öltözetében a bőrből készült felsőruhadarabok sem a múltban, sem a jelenben nem játszottak és nem játszanak különösebb szerepet. A férfiak által viselt, combközépig érő bőrkabátot, a *bundát* vagy *tyeptárt* már csak leírásból ismerjük. Zilahi kismesterek készítették barna színben, s szélei mentén selyem virághimmal díszítették. Viselete kb. ötven éve maradt el, helyette ma már az olcsóbb posztóujjasokat hordják. Újab-

ban, kb. 30–35 éve a szilágycsehi szücsmesterek műhelyéből ujjatlan *bundamellrevalók* kerültek ki és terjedtek el mindkét nem öltözetében. Ezek az egyszerű, de a hideg és szél ellen jól védő ruhadarabok a hétköznapi öltözetben jó szolgálatot tesznek.

GYAPJÚ RUHADARABOK

A bőr ruhadarabok mellett a szilágysági női és férfi öltözetben már régóta jelentős szerepet töltenek be a gyapjúból készített ruhadarabok. A múlt században, amikor a juhtartás nagyobb méretű volt, a juh gyapját a szilágycsehi, hadadi és zilahi gubakészítőknek adták el. Ezekről vásárolták meg azután a századforduló körül még általánosan viselt *gubát*. A szilágysági guba az alföldi gubának a legkeletibb előfordulása, s szövéstechnikája szerint „rakott guba” volt, vagyis beszövítt fürtökkel készült.²⁷

A nők körében a rövid fehér *kisguba*, a férfiak között a hosszú fehér, szürke és fekete *nagyguba* terjedt el (37., 38. fk.). Fekete gubát Ballán csak a nagygazdák viseltek. Másutt inkább a fehéret kedvelték. A gubát a nyakon körben és elől fele magasságig piros posztóval *sinyorozták be*, szegték. A nyak szegésének a végét a leányok gubáján *rózsába csavarták*, azaz a szegő összecsavart színes posztódíszben végződött. Ide varrták fel az összekötésére szolgáló kék, piros, fehér gyapjúfonálból font *bojtot*.

A gubát nagyleány- és nagyleánykorukban kapták. A leánynak hozományához tartozott, a leány pedig rendszerint ebben ment este a leányhoz. Csak nagy hidegben öltötték fel, egyébként vállra vetve viselték. Gyapjas külsejét fésűvel *fűsülték le*. A nők öltözetéből az első világháború óta tűnt el, a férfiak még hétköznapi, szekerezéskor, erdőjárásra ma is felveszik. A románság körében is megtalálható: gubájuk a magyarokéval teljesen egyező (39. fk.).

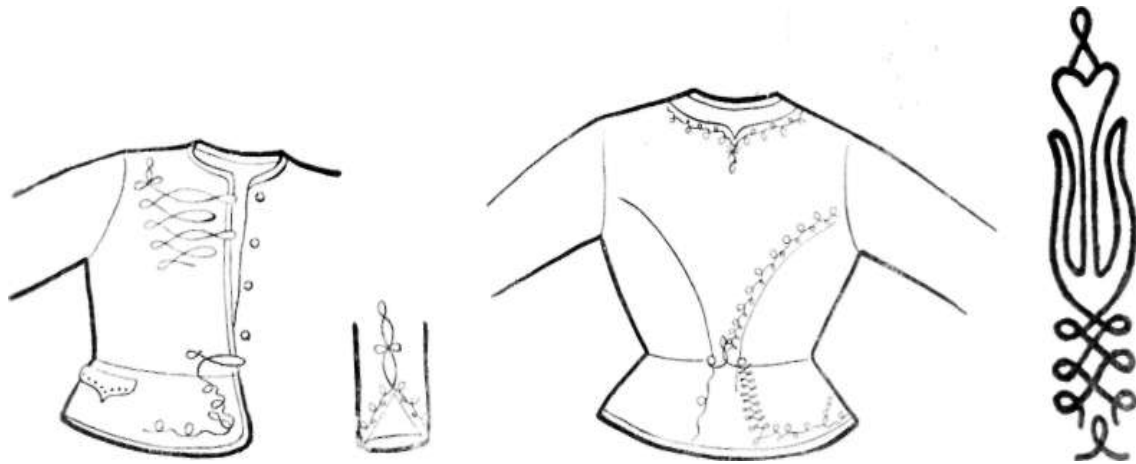
A guba mellett ősi ruhadarabnak tekinthetjük a környező románság és magyarság körében máig is viselt, háziszóttos posztóból készített *szománt* vagy *darócot* (40. fk.). Erről a ruhadarabról a rendelkezésre álló irodalom csak utalásszerűen emlékezik meg (Petri: *i.m.* I., 669). Adatközlőink szerint Szilágyballán kávészínű posztóból készültet viseltek. Díszként piros, zöld vagy sötétkék posztószegőt varrtak rá, oldalát és az összevarrások helyét szintén színes posztószalagokkal ékesítették. A posztó színe és anyaga Petri szerint az anyagi helyzet kifejezője is volt, mert a szegények fehér és barna, a tehetősebbek szürke darócot hordtak (*i.m.* I., 671).

KABÁT- ÉS LÉKRIFÉLÉK

A daróc helyét a századforduló körül a gyári posztóból készülő rövidebb és testhezállóbb kabátfélék foglalták el. Megjelenésük és formájuk a gyári textilfélék gyors térhódításával és a varrógép alkalmazásával függ össze.

A gyári posztóanyagok közül a szilágysági községekben az ún. *brassai posztó* terjedt el. Ebből is a sötétkék és fekete vált kedveltté. A szabómester

16. rz. Magyarka eleje és ujjja, Szilágyballa.

17. rz. Magyarka háta, Szilágyballa.

18. rz. Magyarka zsinórozása a hátán, Szilágyballa.

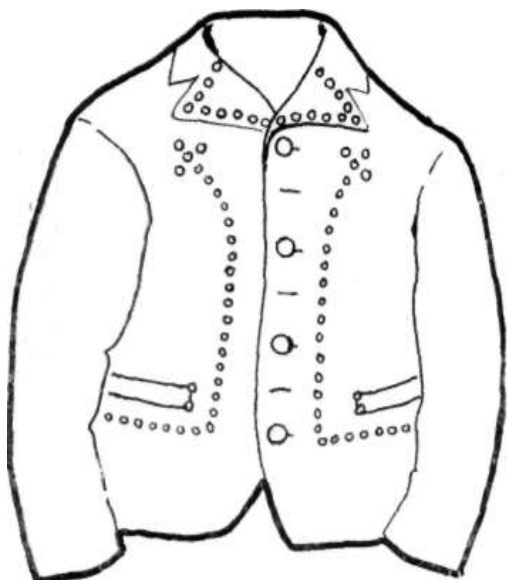
által készített ruhadarabok között először a *bujót*, *bujbelét* vagy *bujkát* említjük meg, mint a legrégebbit.

Ez a ruhadarab, mint már említettük, a kalotaszegi magyarság öltözetéből került át a szilágysági községek ruhatárába, hiszen a két terület szoros kapcsolatban állott egymással. A hatás olyan erős volt, hogy a szükséglet kielégítésére a zilahi szabómesterek is hozzáfogtak a bujkakészítéshez (l. fent). A szilágysági mester kezén azonban a bujka szabása a kalotaszegi bujkával szemben „megnemesedett”. A szilágysági bujka ugyanis testre szabódott és két oldalán kb. 10 cm magas egymást fedő hasítékkal készült. Díszítésére a kalotaszegihez hasonlóan fekete üveggombokat és laposzinórt használtak. A módosabbak *két rend-*, a szegényebbek *egy rend-zsinórost* viseltek. A harmincas évektől kezdve, amint a bujkához szükséges flanell gyártása megszűnt, a bujka eltűnt az öltözetből. Eltűnését meggyorsította az a körülmény is, hogy a fiatal nők és férfiak körében már a századforduló óta újabb ruhadarabok kezdtek elterjedni.

Szabásuk, díszítésük, elnevezésük alapján arra következtethetünk, hogy ezek a ruhadarabok a kismemesi-polgári öltözetből kerültek be a falusiak öltözetébe. Feltevésünkben megerősít az a tény is, hogy a női felsőruha darabjai már nem a falusi háziipar termékei, hanem a városi kisiparosé. Zilahi, nagykárolyi, szilágycsehi kismesterek árulták ezeket a ruhadarabokat, sőt tudomásunk van arról is, hogy Debrecenből is került át néhány darab.

A különböző elnevezésű – *magyarka*, *felső*, *pencél*, *buflí*: Balla *húszárka*: Désháza, *gombos bujbelé*: Erked, *hecike*, *vizitke*: Diósd – ruhadarabokon végeredményben egyfajta felsőruhát értünk. Ez a felsőruha fekete vagy sötétkék posztóból készült, derékba szabott kabátka volt. Jellemző rá a gazdag vitézkötés- és zsinór-dísz, továbbá a századforduló óta alkalmazott díszgomb és a széleket beborító fekete plüss-szegő (16–18. rz., 41–43. fk.).

A férfiak öltözetében ezekkel egyidőben jelennek meg az akkor még háziszőtt posztóból, de már városi mintára szabott *kabátfélék*. Ezek közül

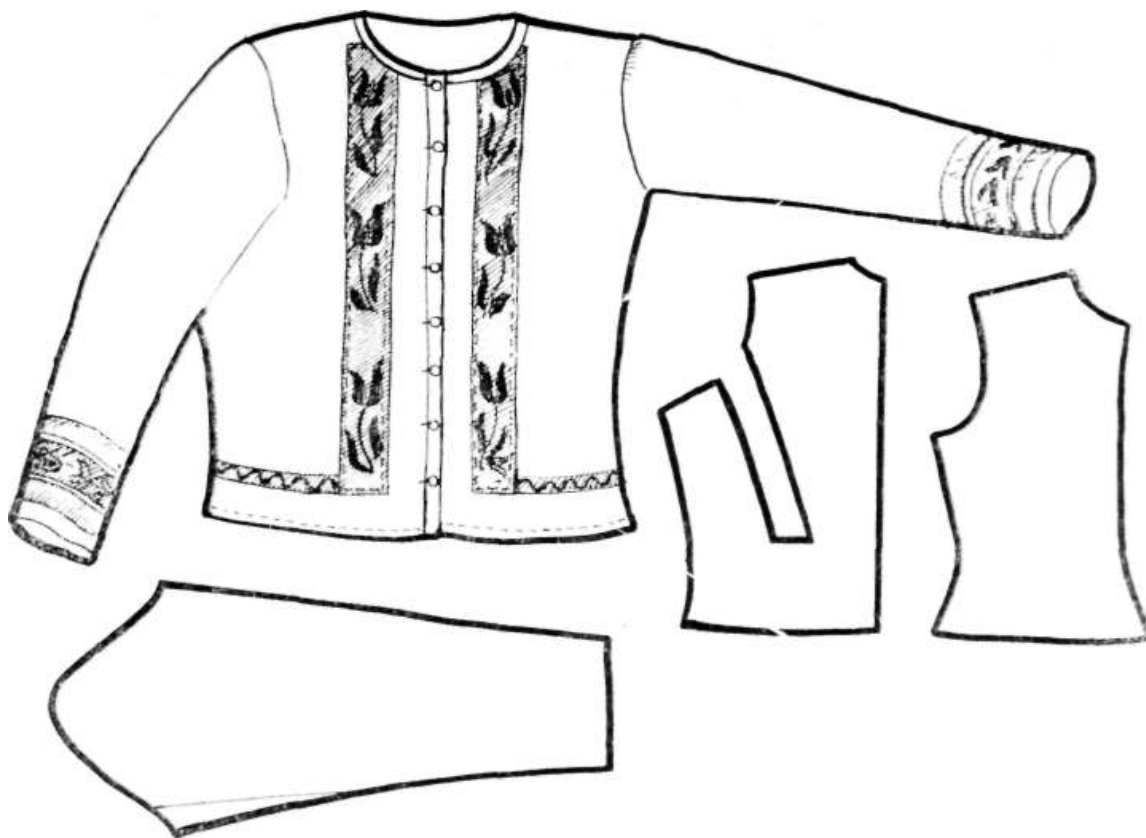

19. rz. Férfi ujjas rajza egy 1916-ban készült fényképről, Erked.

a legrégebbi a kék posztóból készített *ujjas* volt. Az ujjas legtovább az idősök öltözetében maradt meg, s adatközlőink leírása szerint a bujkához hasonlóan nyakig gombolódott. Általában díszítetlenül viselték, s csak helyenként tétettek rá apró fekete gombokat dísznek (19. rz.). Diósadon ezért *ezergombos ujjasnak* nevezték.

A bujka szabását őrizte meg az előbb a fiatalok öltözetében megjelenő *nyakas kabát*. Viselete az első világháború idején mindegyik korcsoport körében általános volt. Nevét onnan kapta, hogy kicsi felálló gallérral készült. Ma már csak elvétve lehet látni egy-egy idősebb férfin. A fiatalok ugyanezt kihajtott körgallérral és hajtókéval csináltatják, és oldalt zsebeket, belsőzsebet is tétetnek rá, a hátára pedig *dragély* (dragony) kerül. Minthogy főleg télen viselt ruhadarab, hogy melegebbet tartson, kenderszőssel is bélelik. Bélelésére házivásznat vagy bolti flanelt használnak. Ez a kabátfajta ma a férfiak öltözetében általános viseletnek tekinthető (44. fk.). Egy vékonyabb kabátfélét, a *vászonkabátot* háziszóttas vászomból készítették, és a férfiak nyáron mezei munkához vették fel.

A nők öltözetében a századforduló után a vastagabb, készenvett öltözetdarabokat fokozatosan vékonyabb, gyári anyagból előállított ruhadarabok, az ujjasok váltották fel (20. rz.). A női ujjas piros, zöld, kék egyszínű kartonból, parkétból, hosszú ujjal szabott felsőruhadarab volt. Elöl végig gombolódott, s hogy jobb tartása legyen és melegségét is fokozzák, háziszóttas vászonbéléssel látták el. Ezt az öltözetdarabot már a varróasszonyok varrták. Díszítésére többnyire más színű, általában azonban kék szegő szolgált. Helyenként az elejét és a nyakrészét piros, fehér cérnával varrt leveles-tulipános géphímmel is ékesítették. Viselésére jellemző volt, hogy az előbb tárgyalt kabátfélékhez hasonlóan a szoknyán kívül hordták. Az ujjast ma már csak az idősök viselik (45. fk.). A fiatalabbak fokozatosan elhagyták, és az első világháború után falvakon is megjelenő, divatosabb lékrifélékkel – *ujjas*

20. rz. Női ujjas eleje, hátának, elejének és ujjának szabása, Dh.

lékri: Désháza (46. fk.), *pongyolka*: Balla, Diósad, Szer, *blúz*: Vervölgy – cserélték föl.

A lékrifélék szabása az ujjasokétól sokban különbözött. Ezeknek az újszerű öltözetdaraboknak kezdetben két fajtáját viselték: az elől-, illetőleg oldalgombolósat. Mindkettőnek az elejét díszítették, mégpedig az előlgombolóson a gombolásra más színű anyagból formált fodros szegélyű *borítót* varrtak, az oldalgombolóson pedig díszül az elől közepre, más anyagból beillesztett betét szolgált. Általában fodros szélű, kerek gallérral készültek. A lékriknek egyik fajtáját sem bélelték, s a szoknyába bekötve viselték. Mindkét lékrinek volt egy melegben viselt rövid ujjú változata is. Ezt Diósadon *lobogónak* hívták.

A felsőruha anyagának megvékonyodása – különösen a női öltözetben – maga után vonta újabb felsőruhadarabok megjelenését. Mind a nők, mind a férfiak ruhatárában néhány éve a posztóból és vastag flanellből – dublé vagy szibir anyagból – készített ruhadarabok terjedtek el. A nőket *kabátnak* (47–48. fk.), a férfiakét *puluvernek* vagy *szvetternek* nevezik. Ez utóbbi elnevezés egyben a ruhadarab közvetlen elődjére, a gyapjúból kötött ruhadarabra is utal. Ezek ugyanis rövid ideig, a gyapjúbeszolgáltatás kezdetéig szintén mindkét nem öltözetének ruhadarabjai voltak.

A női szvetter a kiskabátok szabását követi és elől gombolódik, a férfiaké bebújós, tehát a pulóver szabására emlékeztet. Ez utóbbi kettő közt csak annyi a különbség, hogy a flanell-szvetter ujjal készül és elől hasítékát húzózár fogja össze. A férfiak körében alsóruhának számít, mert föléje mindig vesznek még valamit, legtöbbször lájbit, a nőké felsőruha.

LÁJBIFÉLÉK

Az ujjal készülő felsőruhadarabokon kívül mind a női, mind a férfi öltözetben már régóta ujjatlan ruhadarabokat is találunk. Ezeket *lájbinak* vagy *láblinak* nevezik. A századforduló körül viselt formája – különösen a férfiakénak – sok tekintetben a mezővárosok polgárságának hasonló ruhadarabjával egyezik meg. Sajátos, Erdélyben másutt elő nem forduló vonásai miatt egyik igen jellegzetes darabja a szilágysági öltözetnek. Mind a női, mind a férfi lájbit kismester készítette.

A század eleji ünnepi *női lájbik* vastag, többnyire sötét – sötétkék, bordó – bársonyból készültek, s gazdagon voltak díszítve. Díszítésükre szürke, fekete selyem *sinyort: csipke-, gombolyag- és laposzinórt* meg *farkasfogat* és színes üveggombokat és gyöngyöt használtak. Ezekkel elejének két oldalát varrták tele. Volt ünnepi és hétköznapi lájbi. Ez utóbbi olcsóbb anyagból és kevesebb díszsel készült. Elöl négy-öt gombbal zárult. A gombok közül azonban csak a legfelsőt vagy legalsót gombolták be. Hogy jó tartása legyen, kétnyüstös háziszöttes anyaggal bélelték. Minthogy ezekből, a múlt században „remekbe” készült női lájbikból ma már csak kevés található, alább részletesen is leírunk egyet Désházáról (49–50. fk.).

A lájbit a múlt század végén varrták, tulajdonosa fiatalasszony korában kapta anyósától, tehát örökölt holmi. Anyaga sötétkék bársony, melyet alól 5 cm, a karkivágásnál 1 cm, a nyak alatt pedig 2 cm szélességben cserépiros bársony szegély szegélyez. Díszítésére különféle és különböző színű zsinórozás szolgál: a bársonyszegő alján szürke csipkezsínór, fölötte fekete gombolyagzsínór húzódik hullámvonal alakjában. Ilyen zsinór díszíti az elejét és a hátát is: a nyak alatt és lent a hát közepén. Ez utóbbi helyen a zsinórból vitézkötésszerű dísz formáltak és ezt fekete laposzsínórral vették körül. A zsinórozáson kívül még különböző üvegyöngyökkel is ékesítették, így a bársonyszegő belső felén, hátul a laposzsínór mentén és a nyak alatti dísz ékesítésére fekete üvegyöngyöt, elől pedig a hullámvonal-dísz két oldalán, a nyakszegély és a nyak alatti dísz mentén rózsaszín, ezüst zsinórra varrt üvegyöngyöt alkalmaztak. Begombolására egy-egy sor rózsaszín és bordó tömött csontgomb szolgált.

A női lájbik szabásában és díszítésében az utolsó félévszázadban némi módosulás történt. A század elején készült lájbikhoz viszonyítva ugyanis a mostani lájbik elől jóval nagyobb kivágással és sokkal egyszerűbb díszítéssel készülnek. Ez újabbakat már minden asszony maga varrja, éppen ezért egy-egy faluban igen sok változat található (51–54. fk.). Hozzávalónak legáltalánosabban a virágmintás – az időseké apró-, a fiataloké nagyvirágos – kartont használják. Ebből szabásminta nélkül szabják ki. Díszítésére

más színű és mintájú kartonból keskeny sávokat alkalmaznak, melyeket elől kétoldalt, alól körben 3–4 cm széles szegőként varrnak fel. Többnyire csak egy felső vagy alsó gombbal záródnak, melyből azonban csak az egyiket gombolják be. A lájbit mindegyik korcsoport viseli. Diósadon a leányok konfirmáláskor *fehér láblit* vesznek fel. Ennek alját saját anyagából készített fodor szegélyezi. Ezt alkalmi ruhadarabnak tekinthetjük, mert később csak esküvőkor, úrvacsoravételkor veszik fel, és ez lesz a leány-halott mellrevalója is. A lájbi általában felsőruhadarabnak számít. Csak ritkán, nagy hidegben vesznek még fölője valamilyen kabátfélét, leginkább bujbelét.

A *férfi lájbi* készenvett vagy csináltatott ruhadarab volt. Vastag sötét-kék brassai vagy fekete házi posztóból készült. Zilahi, szilágycsehi és zsidói szabómesterek árulták és náluk rendelték meg a tövisháti községek férfiai. Díszítés szempontjából két fajtáját találjuk meg az öltözetben: a *sinoros* vagy *zsinoros* és a *virágos* vagy *selyemvirágos láblit*.

A zsinóros lájbi lehetett *egy-* és *két rend zsinoros* (55–56. fk.). A kettő között a zsinórozás tömötségében és a zsinór szélességében volt különbség. Az egy rend zsinóros lájbit csak elől a gombolás mentén díszítette egy rend vitézkötés. A két rend zsinóros lájbira elől két rend vitézkötés-sort és a hátára tömött zsinórdíszet varrtak. A két rend zsinóros lájbin a vékony zsinóron kívül vastag zsinórt is használtak. A zsinórozás mellett mindkét lájbi-fajtát elől két vagy több sor fényes fémgomb-sor, *pikkely* is ékesítette. A zsinórozás tömötsége és a gombok száma mindig viselőjének anyagi helyzetére utalt. De sokszor ettől függetlenül is egyes községek különösen kedvelték a gazdagon gombozott lájbikat. Így például a varsolciakén 152–172 gomb is előfordult. A zsinórozást a mesterek legtöbbször külön zsinórozókkal végeztették. A mester csak a minta körvonalait rajzolta ki, és a zsinórozók – többnyire asszonyok – kézzel vagy géppel varrták rá a díszet. A gombok felvarrásának sajátos módja volt: az egy sorban levő gombokat egy szátra varrták fel, ha tehát egy gomb leszakadt, az egészet újra kellett varrni.

A lájbi másik fajtáját, a virágosat Tövishát nyugati községeiben, Erreden és Széren találtuk meg (57. fk.). Ezt a lájbit zsinórozás helyett hímzés díszítette, mégpedig elől a mell magasságában, kétoldalt a zsebein, hátul a gallér alatt és lent közepén. A piros, kék, zöld, lila, fehér szálakból varrt hímzés-dísz apró növényi motívumokból formált egységes kompozíciót alkotott (3. színes kép). A virágos lájbikra *tornyos* fémgombokat varrtak. Ezekből egy sor került rá, és ez gombolásul is szolgált.

Mind a kétfajta lájbira oldalt zsebet varrtak. Ebben tartotta a legény a kedvesétől kapott hímzett *kiskeszkenőt* vagy *kiskendőt*. A kiskendőt úgy hajtogatták össze és tették a zsebbe, hogy a hímzett dísz jól kilássék (55. fk.). Ilyen díszes kiskendőt a legény minden ünnepre kapott a leánytól (58. fk.). Ezen kívül minden szombat este kapott még egy használati kiskendőt is, ezt használta vasárnap a táncban is. Ezt minden héten visszaadta a leánynak, hogy tisztán kapja vissza.

A dísz-zsebkendőt húsvétkor szokták egymás között kicserélni. Addigra ugyanis a leány újabb három-négy darabot varrt, s ezekkel cserélte ki a karácsonykor adottakat. A zsebkendőre a leány keresztöltéses színes virág- és állatmotívumokat, s egy-két soros emlékverset hímez. Az emlékvers a

leány nevét, a varrás idejét és esetleg érzését fejezi ki. Erkeden ilyen szövegeket olvastunk:

*Varga Irén barna kislán keze varta
azért van a neve rajta*

Varga Zsuzsánna varta 1943 évbe

*A virág csak tavasszal nyílik
de a mi szerelmük [így!] virágzik a sírig*

Désházáról pedig ilyeneket:

*Piros rózsza fehér szegfű tulipán M. R.
Ti tudjátok kit szerettek igazán F. Gy.*

*Ahányat öltöttem a kendő szélére
Annyiszor gondoltam szíved szerelmére M. R.*

Mind a férfi, mind a női lájbit mindegyik korcsoport viseli. A múlt században hétköznapi és ünnepnap egyaránt hordták. A gyermekek és az idősek hétköznapi lájbiján nem volt díszítés, ezért *szimpla lájbinak* hívták.

A lájbinak most leírt hagyományos formája az első világháborútól kezdve fokozatosan az ünnepi öltözetbe szorult, s helyét a harmincas években egyszerűbb és olcsóbb fajtája, a *mellény* foglalta el. Ez az utolsó évtizedekben elterjedt lájbiféle kis kihajtos gallérral készül. Az időseké egészen magasan az áll alatt, a fiataloké pedig valamivel lejjebb záródik. Díszíteni nem szokták. Anyaga általában sötét – fekete vagy sötétkék – posztó (71. fk.).

Az ünnepi lájbit először konfirmáláskor veszik föl. A díszítéséhez szükséges gombokat régi lájbikról gyűjtik össze.

A lájbit mindkét nem az ingen viseli télen és nyáron egyaránt. Télen föléje még többnyire valami kabátfélét is vesznek. A nagyleányok azonban ötven évvel ezelőtt sokszor még télen is lájbiban jártak. Ilyenkor alája „öltöztetek”, mert a rojtos nagykendőt, az ún. *zsalikeszkenőt* vagy *hárász keszkenőt*, *borzos* vagy *budri keszkenőt* kötötték fel (59. fk.). Ez a nagykendő azonos a kalotaszegi és torockói nagyleányok öltözetében is megtalálható gyapjú vagy hárász, esetleg kasmír, tarka virágmintás piros, fekete vagy barna földű kendővel, azzal a különbséggel, hogy ezt a Tövisháton nem a karon vagy az övben, hanem a felsőtesten viselik. Az évszaktól függően lehet felső- – nyáron – és alsóruha – ősszel és télen. Amikor alsóruhaként viselik, lájbit vesznek rá (60. fk.). Ugyanígy viselik az alföldi néprajzi csoportok is, de így hordják a Kis-Küküllő mentén is. Viseletére jellemző, hogy az átlósan kettőbe hajtott nagykendőt a vállra fektetik, *összeszedik* s a két végét a mellen keresztezve hátul a derék magasságában megkötik (61–62., 64. fk.). Ha lájbit vesznek rá, külön gondot fordítanak arra, hogy a vállon, a nyak körül és a derékon a rojtokat szépen elrendezzék.

A zsalikendő a nagyleány öltözetének ma is jellegzetes darabja. A múltban ez volt a jegykendő, melyet – pénzt kötve bele – a legény adott jegyesének. A menyasszony ugyancsak kendőbe kötött bokkrétával viszonzta az

1. Leány ünnepi öltözetben,
Désháza.

2. Legény ünnepi öltözetben,
Désháza.

3. A virágos lájbi hímzése, Erked.

4. A fehér kötény hímzése, Désháza

5. A kék kötény hímzése, Désháza

ajándékot. A jegyváltásnak ez a módja ma már nem divik. A menyasszony ezzel a kendővel járt azután ünnepnapkor, s még néhány éves fiatalasszony korában is. Ma nagyünnepi ruhadarabnak számít.

SZOKNYA, NADRÁG, KÖTÉNY

Az alsótesten viselt ruházatot a nők öltözetében a *szoknyafélék*, a *fersingek*, a férfiakéban a nadrág – *harisnya* – és a mindkét nem által viselt kötények – *kötők* – alkotják.

A női szoknya anyaga karton, szövet és selyem (*szalmaselyem*). Míg a karton a múlt század végétől állandóan, a szövet csak a század elejétől kezdve a harmincas évekig volt a szoknya anyaga. Szövetből csak ünnepi szoknyákat készítettek (63. fk.). Az anyagot hozzá sátoros szlovák és örmény kereskedőktől vették. Néhány éve selyemből is készítenek ünnepi szoknyákat, *selyem fersingeket*. A szövet szoknyák általában egyszínűek – piros, kék vagy zöld –, vagy aprómintásak, a karton szoknyák mindig mintásak: a fiataloké nagyobb, az időseké apróbb virágokkal tarkítottak. Az első világháború éveiben az egyszínűre – főleg feketére – festett szoknyák terjedtek el az általános gyász kifejezőjeként.

Mindegyik korcsoport szoknyaviseletének közös vonása továbbá az, hogy a szoknyákat tömött *lapos ráncokba szedik le* és derékban *begallérozák*, vagyis pánttal varrják le. A gallér alá Vervölgyön – ha a fersing kék – piros színű *sodrást* fognak be. A Szilágy mente községeiben általában a hosszú, vagyis bokáig érő szoknyaviselet volt honos. Ebben a tekintetben csak Diósd kivétel, ahol a nők mindig rövidebb, szárközépig érő, majd újabban csak térdig érő szoknyát viselnek (64. fk.). A többi községben is megrövidült ugyan az utolsó félévszázadban, de szárközépnél ma sem lett rövidebb. Munka közben a szoknya alját a derékba *akasztották fel*.

A szoknyák díszítése községenként elég változatos képet mutat: *hajtások*, fehér és piros *sinyor-* (farkasfog)-sorok és hullámvonalas géphím a legáltalánosabb díszítési mód. Ezek közül az utóbbi a varrógép megjelenése óta terjedt el. A díszítés a szoknyát az alján vagy az aljától tenyérnyi magasságban futja körül. A farkasfognak a színe mindig a szoknya színéhez alkalmazkodik: a fehér szoknyához piros vagy zöld, a barnához, pirosához fehér vagy zöld farkasfog talál (65–66. fk.). A szoknya aljának belső felét három-négy ujj magasságban *aljalással* erősítik meg. Díszíteni szokták a gallért is: hullámvonalas és szögletes, más színű cérnával varrt géphím fut körben rajta, az aljára pedig *sodrás*, vagyis többnyire piros anyagból való keskeny alátét kerül. Néhány éve hétköznapra az ún. *festett fersinget* készítik. Ennek anyaga kendervászon; ezt bolti festékekkel festik meg.

A szoknya elé *kötőt* kötnek. A kötény színe is a szoknyáéhoz igazodik: a pirosához kékes, a rózsaszínhez zöld talál. A köténynek a Szilágy menti községekben két fajtáját találjuk meg: a *szögletes* (47. fk.) és a *kerek aljút*. Ez utóbbi néhány éve divatozik itt. Diósdon újabban a *mejjes kötő* is járja (67. fk.). A kötény anyaga főleg karton, Diósdon a *vakvirágos szatén*, régen gyapjából is készítették. Díszítése fajtánként különbözik. A szögletes kötő-

nyeken az aljától arasznyi magasságra varrt két-három rend farkasfog és hajtás a dísz. A kerek kötének szélét más anyagból készített *fodorral foglalják le*, vagyis varrják körül.

Az ünnepi kötének között a *hunyadi kötőnek* nevezett a kalotaszegi magyarság öltözetéből került át a szilágysági Tövishát és a környező községek női öltözetébe (68. fk.). Ez nem más, mint a kalotaszegi *kötéses kötő*, vagyis a kalotaszegi kötének az a fajtája, amelyen a szélek összevarrását színes selyemszálból varrt *kötések* fogják össze és egyben díszítik (l. Nagy J.: *i.m.* 22). A tövisháti kötének is sűrűn ráncolt és a ráncokat fent ezen is színes hímzés-csík, a *darácsolás* fogja le. Ebben az alakjában a kalotaszegi köténeknek 60–70 évvel előbb viselt formáját őrizte meg. Mindegyik kötének a gallérját – kivéve a mellest – géphímmel (*sodrással*) ékesítik.

A hétköznapi kötének, a *surcok* kartonból vagy háziszöttes vászonból készülnek. Néhány sor hajtás az egyetlen dísz rajtuk (69. fk.).

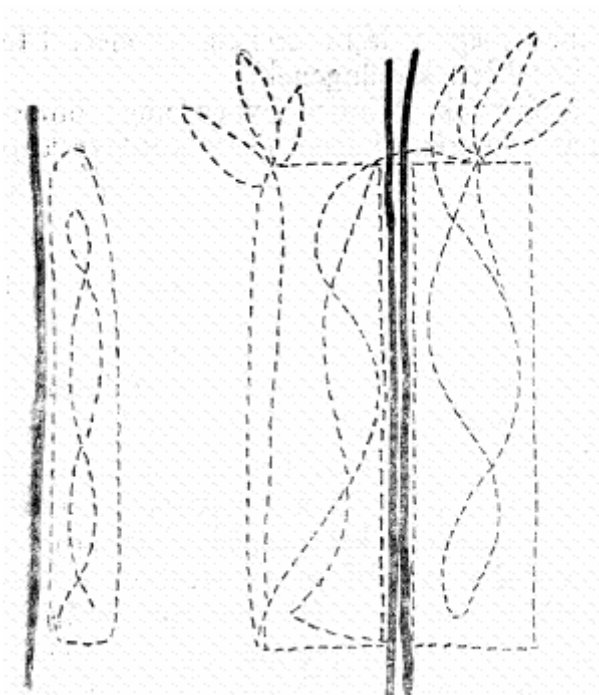
A kötének hosszúsága mindig a szoknyáéhoz igazodik. A fiatalok szeretnek tenyérmivel rövidebb kötének is kötni. Felerősítésük a gallér két végére varrt *pertlivel* történik.

A férfiak nyáron vászon *bőgatyt*, télen szűk *nadrágot* viselnek.

Az előbbiről már szóltunk. A nadrágnak az utolsó száz évben három fajtáját viselték. A legrégebbi a fehér posztóból készített *szőrnadrág* vagy *harisnya* volt. A házi posztóból készített nadrágot ma már sehol sem viselik, még az öregek se. Adatközlőink leírása szerint szabása a székely harisnyáéval egyezett meg, csak nem volt olyan feszes. Szárának összevarrásába oldalt fekete posztó *sinyort* varrtak. Petri Mór szerint régen a fehér szőrnadrágot oldalt széles piros sáv díszítette, s viselete csak a szegényebbek körében volt elterjedve. A módosabbak helyette gyári kék posztóból készített, lapos zsinórral *kihányt* és *rózsával* díszített *ellenzős* vagy e nélküli *sima nadrágot* viseltek (*i.m.* I., 671). A szőrnadrágnak Petri által leírt fajtáját némely román községben (Vármező) ma is megtaláljuk, s valószínűleg ilyen lehetett a magyaroké is (70. fk.). A nadrágféléknek a finomabb posztóból készített fajtája a múlt század második felében vált általánossá a Szilágy mentén. Az egykorú ábrázolások arról győznek meg bennünket, hogy ez a nadrág a nemesi városi öltözetből került a parasztság ruhadarabjai közé. A helybeli szabómeister varrta. Szabása különben a szőrnadrágéval egyezett meg, csak annál szűkebb volt. Viseletével kb. 50–60 évvel ezelőtt hagytak fel, s helyette a ma már általánosan viselt *priccses* vagy *katonanadrágot* csináltatják. (71. fk.). Csizmához és bakancshoz egyaránt viselik. A bakancshoz az utolsó néhány évben hosszú, városi szabású *pantalló nadrágot* is vesznek.

Az ünnepi, és hétköznapi férfi vászonöltözet elmaradhatatlan ruhadarabja volt a bőgatya elé kötött *surc*. Ez a férfi öltözetben annyira kedvelté vált, hogy a legények ma a nadrághoz is felveszik. Ebben a tekintetben egyedül Vervölgy kivétel, mert itt csak aratáskor kötnék kötének, tehát ez alkalmi öltözetdarabnak számít.

A férfikötének két fajtáját ismerjük: a fehérét és a kékét (72–73. fk.). A fehér kötének anyaga házi, a kéké az ún. *károlyi vászon*. Mindkettőt több színű hímzéssel díszítik, ezért *virágos* és *varratos surcnak* is nevezik (4., 5. színes kép). A hímzés a kötének alsó harmadát tölti ki. A díszítés általában

21. rz. A ráncok levarrása, gépi hímzéssel a férfi surcon, Dh.

három sorban helyezkedik el: legalolra kerül két keskenyebb, apróbb motívumokból álló hímzés, e fölött pedig nagyobb elemekből álló, egy vagy több középpontból kiinduló kompozíció helyezkedik el. A kompozíciót virágmotívumok: szárok, levelek – *lapó* –, szirmok – *bimbó* – alkotják. A belőlük formált mintákat is az elemek előfordulási aránya szerint nevezik el. Van *tulipántos*, *kokasos*, *ótott rózsás* kötény (4. színes kép). A kötény szélét, a fő- és mellékdíszek között egy vagy két sor keskeny *bodor*, azaz kirojtozott vászoncsík szegélyezi. A bodort a vászonra varrják rá. A virágmotívumok közé, vagy ahol – mint például Dobán – csak bodorral díszítik, a bodorsorok közé a kötény viselőjének nevét, vagy nevének kezdőbetűit, esetleg régebben egy-egy jókívánságot (*Éljen, aki viseli!*) hímzett a kötény készítője.

A kötény szélessége általában két szél. Ezt a szélességet azonban csak az alsó felén hagyják meg, mert derékban három helyen oly módon szűkítik, hogy hajtásokba foglalják és a hajtásokat levarrják. A levarrás helyét az újabb kötényeken hullámvonalas hímzéssel szokták megerősíteni és díszíteni (21. rz.). Egyes helyeken, például Diósadon ilyen *géphímmel* formálják ki a kötény alján levő díszítést is (74. fk.). Dobán pedig több sorban hullámvonalas géphímmel (*ökörhúgy*) díszítik. A múlt századi kötényeken nem volt ennyi dísz, és a motívumok is apróbbak voltak. Akkor általában csak a kötény sarkára és közepére varrtak két kisebb és egy nagyobb hímet (103. fk.).

A fehér kötények a bőgatya viseletének elmaradásával, tehát a harmincas évektől kezdve maradtak el a férfi öltözetből. Ettől kezdve jelentek meg a kék kötények, melyeket azonban már a nadrág elé kötöttek. A köténynek ez a viselete a Szatmár környéki magyar lakosságú községek öltözetével egyezik meg.

A kötények felkötésére a kötény felső szélére varrt *pejtli* szolgál, melynek végébe egyik-másik leány még bojtot is varr. Ez a *sallangos surc*. Ennek

pertlije olyan hosszú, hogy megkötés után még a lábji zsebéig is elér. Ide dugják be úgy a pertliket, hogy a bojtok kétoldalt kicsüngenek.

A virágos surcot a leány varrja a legénynek. Minden évben nagy ünnepekkor lepi meg vele a legényt; így tehát évenként három-négy kötényt kap a legény a leánytól.

LÁBBELI

A lábbeli tekintetében a Szilágy mente népi öltözete azokat a fokozatokat mutatja, mint a környező néprajzi csoportok lábbeli-viselete. Itt is a legősibb, s munkanapokon máig is viselt lábbeli a *bocskor*. Ennek vágott orrú formáját találjuk meg ezen a vidéken. A hozzávaló bőrt a tímároktól vették, s maguk készítették belőle a lábbelit. Viseléséhez két kapcát használtak: az egyikkel a lábfejet (*lábujjkapca*), a másikkal a lábfejet (*borító*) és a láb-szárnak az alsó felét csavarták be (*szártekerő*), hogy a felerősítésére szolgáló madzag ne törje fel a lábat (75–78. fk.). A férfiak munkanap az ötvenes években is bocskorban jártak. A mai bocskor gumiból készül. A nők már korábban elhagyták, s kb. 50–60 éve helyette mezítláb vagy újabban *gumiszandában* járnak (79. fk.).

A bocskor mellett mindkét nem lábbelije a főleg ünnepnap viselt *csizma* vagy *csizma*. A csizmának két fajtáját viselték: a puha szárú, oldaltvarrott *sima szárú* vagy *egyenes csizmát* és a hátulvarrott, kemény szárú csizmát (80–81. fk.). Az oldaltvarrott csizma a múlt században divatozott. Szárát nem bélelték. A két nem csizmája között az volt a különbség, hogy a női csizmának a szárát két ujjnyi széles piros szegély fogta körül és a férfiakénál magasabb, karesúsított sarokkal, rárával készült (*rámás csizma*). A puha szárú férficsizma szegő nélküli volt, kerek szárral, vagyis elöl ívelés nélkül készült. A sarka a nőinél valamivel alacsonyabb, egyenes sarok volt. A nők valamikor *piros csizmát* is viseltek. Ennek azonban már csak az emléke él a magyar lakosságú községekben. Ellenben néhány román községben (Vármező) a piros csizma még az ötvenes években előfordult.

A lágy szárú csizmák helyett a századforduló óta a kemény szárú (*tőtött szárú*), hátulvarrott, három részes – *fej*, *rogyó*, *szár* – boksz-csizmák terjedtek el. Ezek már *féllábasok* voltak, vagyis csak egyik lábra találtak. *Nyelves csizmának* is nevezték őket, mert a fejrészt elöl nyelv alakú bőrrésszel varrták be a rogyóba. A szár felső részét a nőknél piros szegéllyel, a férfiakén pedig fonott bőrszínórral szegett és elöl börgombbal díszített íveléssel díszítették (*magyar szárú csizma*) (114. fk.). Lábbelivel a jónevű zilahi csizmadiák látták el a Szilágy mente lakosságát.

Az első világháború után a férfiak ünnepi lábbelije a *bakancs*, a nőké pedig a *cúgos*, *fűzős*, *gombos egész*- majd *félcipő* lett.

A csizma mostanában kizárólag csak ünnepi lábbeliszámba megy. Hétköznap a férfiak használt bakancsban, bocskorban, *bőrszandában*, a nők télen bakancsban, nyáron gumiszandában és mezítláb járnak.

A CSECSEMŐ, A MENYASSZONY, A VÖLEGÉNY ÉS A HALOTT ÖLTÖZETE. ÉKÍTMÉNYEK

Az újszülöttet hat hétig elnyűtt ingből és lábravalóból vágott *ruhába* pólyázzák. Karját *kézruhába*, derekát *pupruhába* csavarják, majd az egész csecsemőt a *gyerekruhába* pólyázzák, és *gatyakorcból* készített *sláflival* vagy *pólyaláblival* tekerik körül (116. fk.). Fejét *fejkötővel* kötik be. Hat hét múltán a kezét szabadon hagyják és *kicsi inget* meg *kicsi köntöst* adnak rá (82. fk.). Újabban városi módra öltöztetik és pólyapárnában tartják. Hűvös időben az anya karonvaló gyermekét nagy hárászkendőbe, a *nyakbavaló kendőbe* csavarva hordja (83. fk.).

A menyasszony a múlt században lakodalomkor a szokásos ünnepi öltözetét vette föl, de ruhadarabjait úgy válogatta ki, hogy öltözetében a fehér szín uralkodjék, tehát szoknyája, köténye fehér alapú, apró mintás anyagból készült. Felsőruhadarabjai közül nem maradhatott el a fehér guba (Petri: *i.m.* I., 669). Fejére fekete fodorból készített pántlikás *fejkötőt* vagy *fűkötőt* tett, melyet selyemkendővel kötött le. Diószadon a fiatalasszonyok körében ez még ma is divatozik (19. fk.). A századforduló óta a menyasszony a főkötő helyett *fátyolt* és *koszorút* hord. Ezt felkontyolás után a völegénytől kapott kásmír *jegykeszkenővel* cseréli föl. A főkötőt kb. harminc éves koráig még vasárnaponként is fölteszi. Nyakára több rend kék, piros, zöld színű *gránátgyöngy-füzért* tesz. Ekkor húzza fel először a völegénytől kapott *jegycsizmát* is. A századforduló óta tiszta fehér selyemből készített ruhában esküszik és ennek megfelelő lábbelit, többnyire félcipőt húz.

A völegény esküvőkor ünnepi öltözetét ölti magára, vagyis fehér inget, nyakravalót, láblit, ujjast vagy gubát, ráncos gatyát, virágos surcot, csizmát, fekete művirággal, *bokrétával* díszített kalapot visel.

A halottat is általában ünnepi öltözet illeti meg. Ha leány, haját befonják és pántlikával díszítik, vállára zsalikeszkenőt terítenek, lábára fehér harisnyát húznak, lábbeli nélkül. Az idősebb halottat fekete öltözetben temetik el.

Az ékítmények mind a nők, mind a férfiak öltözetében az ünnepi öltözet díszesebbé tételére szolgálnak. Ilyen ékítmény a nők által viselt *kék* vagy *piros szemű* sárgaréz *gyűrű* (*karikagyűrű*); ezt a leány a legénytől kapja és asszony koráig hordja. Ennek viselete már több helyen elmaradt, egyes községekben – így Vervölgyön – azonban még ma is divatozik. Egy másik általánosan viselt ékítmény a *gyöngy*. Szerke az egész Szilágy mentén több rend *kaláris*: apró piros, sárga, zöld kerek üveggyöngyöt szeretnek a nyakukba kötni. Néhány évtizeddel ezelőtt még úgy erősítették fel, hogy a cérnára fűzött gyöngysor gombban végződött, és ezt gombolták be a cérna másik végén formált hurokba. Újabban szalagot fűznek a gyöngy-sorba, mely sokszor tíz rend is lehet.

Újabb ékítmény a *fülbevaló*, amelyből a leánynak konfirmálásra ezüstöt szoktak vásárolni. Ennek viseletét csak idős asszony korában hagyja el (84. fk.).

A legények és a fiatal házasok a múlt században ünnepnapkor szívesen ékesítették lábujjukat egy színes (piros, sárga, zöld, fehér) fonalból kötött gyapjú zacskóval, melyet lábujzsebükben hordtak. Száját fonott zsinórral

lehetett összehúzni. A zsinór végét egy-egy bojt díszítette, ezért *bojtos acskónak* is nevezték (85. fk.). Ez az ékítmény a leány ajándéka volt, melyet karácsonykor adott a legénynek és legtöbbször hímes kiskeszkenőt is tett bele.

AZ ADATKÖZLŐK NÉVSORA

Désháza:

Nagy András, szül. 1877
Debreceni Mártonné, szül. 1876
Lakatos Miklósné, szül. 1876
Fazakas Imre, szabómester, szül. 1915
Debreceni Rózsa, szül. 1934
Debreceni Gáspárné, szül. 1877
Máthé Józsefné, szül. 1936

Diószád:

Juhos Ferenc, szül. 1922
Püösök Jolán, szül. 1940
Kulcsár Albert, szül. 1936

Erked:

Varga György, szül. 1894
Varga Bálint, szül. 1923

Balla:

Mátis Ágnes, szül. 1911
Battyán Samuné, szül. 1897

Vérvölgy:

Blága Józsefné, szül. 1874
Márton D. Józsefné, szül. 1875

Doba:

Elekes Ferenc, szül. 1924
Csapó Lőrincné, szül. 1898

Szér:

Petkes András, szül. 1879
Petkes István, szül. 1921
Petkes Istvánná, szül. 1926

Zilah:

Józsa Vencel, kalaposmester, szül. 1915
Luka Károly, szabómester, szül. 1914

JEGYZETEK

¹ Kőváry László: *Föld és országtani vázlatok Szilágyról*. Tudománytár, VIII., 1840, 20–36. Uő.: *Tájképek utazási rajzokban*. Nemzeti Társalkodó, 1840, I. félév, 66–77. Petri Mór: *Szilágy megye monográfiája*, I–VI., Zilah, 1901–1904, I., 669–684. Gönyey Sándor *A szilágyorsági magyarok népviselete*. Muskátli, XLVI. (1943), 13–17. Kresz Mária: *Magyar parasztviselet 1820–1867*. Budapest, 1956. Több helyen.

² Kőváry: *Nemzeti Társalkodó*. Idézi Kresz: *i.m.* 171.

³ Kresz: *i.m.* 37. tábla és 232.

⁴ Györffy I.: *A cifraszűr*. Budapest, 1930, 113.

⁵ Bartha Károly: *A debreceni gubacsapó céh*. Debrecen, 1939, 17 kk.

⁶ Csüry Bálint: *Szamosháti Szótár*, I–II., Budapest, 1935–1936, ‘guba’ címszó alatt.

⁷ MN. I. 1. kiadás, 409.

⁸ Petri: *i.m.* és Caba, Vazul: *Szilágy vármegye román népe, nyelve és költészete*. Bécs, 1918, 29.

⁹ Bănăţeanu, Tancred: *Portul popular din Țara Oaşului*. Bucureşti, 1956, 12. és 5, 37, 38. kép.

¹⁰ Kresz: *i.m.* 32 és MTSz. 1064.

¹¹ László G.: *A zilahvidéki nyelvjárás*. Nyr. XXVII (1898), 441.

¹² *Magyar díszítőművészet*. Budapest, 1954, 179, 181, 182, 183. kép.

¹³ Kresz: *i.m.*, 50.

¹⁴ Kresz: *i.m.* 51.

¹⁵ Petri: *i.m.* I., 670.

¹⁶ Petri: *i.m.* I., 669.

¹⁷ Petri: *i.m.* I., 671.

¹⁸ Petri: *i.m.* L, 674.

¹⁹ Kresz: *i.m.* 105.

²⁰ Gönyey: *i.m.* 17.

²¹ Nagy Jenő: *A kalotaszegi magyar népi öltözet*. H.n., 1958, 17.

²² Gönyey S.: *A kalotaszegi népviselet hatása a szilágysági és körösmenti románság viseletére*. Ethn. LV(1944), 95–96.

²³ Stoica, D. – Lazăr, P. I.: *Schița monografică a Sălagiului*. Szilágysomlyó, 1908. A 96. és 97. lap között közölt „Fecior și fata din Bădăcin” feliratú képen a legény három-három sor gombos lájbit és bőgatyát, a leány pedig kalotaszegi kötéses kötényt visel. Caba pedig ezeket írja: „A népviselet sok tekintetben eltér az erdélyitől, amennyiben itt a magyar hatás sokkal érezhetőbbé vált” (*i.m.* 29.).

²⁴ Stoica–Lazăr: *i.m.* 25. számú jegyzet.

²⁵ Gönyey: *A szilágysági magyarok népviselete*. 13–17.

²⁶ A rajzokat a kiszálláson részt vevő Fülöp Irma és Halay Hajnal, a kolozsvári képzőművészeti főiskola akkori hallgatói, a fényképeket a szerző készítette. A bevezető rész megjelent nyomtatásban: *A szilágysági Tövishát népi öltözetének vizsgálatához*. Ethn., LXX(1959), 442–445.

²⁷ Gáborján Alice: *Három magyar népi posztóruha*. NéprÉrt., LIV (1972), 47–68.